

**КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

**НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ
ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ**

Кафедра регіональної політики

Н.М. ГРИНЧУК

ДЕРЖАВНИЙ ТА МІСЦЕВІ БЮДЖЕТИ

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ КОМПЛЕКС ДИСЦИПЛІНИ

для здобувачів спеціальності D4 «Публічне управління та адміністрування»

Ступінь вищої освіти «Магістр»

Освітньо-наукова програма
«Місьцеве самоврядування»
(денна форма)

Київ – 2025

Рецензенти:

доктор наук з державного управління, доцент, доцент кафедри регіональної політики
Навчально-наукового інституту публічного управління та державної служби
Київського національного університету імені Тараса Шевченка Дяченко С.А.,
доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри парламентаризму
Навчально-наукового інституту публічного управління та державної служби
Київського національного університету імені Тараса Шевченка Даниленко Л. І.

*Рекомендовано до друку Вченою Радою Навчально-наукового інституту публічного
управління та державної служби
(протокол № 6 від 29.12 2025 року)*

Гринчук Н.М. Державний та місцеві бюджети: навчально-методичний комплекс дисципліни для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти, які навчаються за ОНП «Місьцеве самоврядування» за спеціальністю D4 «Публічне управління та адміністрування». Київ, 2025. 58 с.

Навчально-методичний комплекс дисципліни «Державний та місцеві бюджети» підготовлено для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти, які навчаються за освітньо-науковою програмою «Місьцеве самоврядування» за спеціальністю D4 «Публічне управління та адміністрування» у Навчально-науковому інституті публічного управління та державної служби Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Навчально-методичний комплекс дисципліни містить програму курсу, плани лекційних, практичних та семінарських занять, методичні рекомендації до проведення семінарських занять, завдання для самостійної роботи, питання до іспиту, приклади оформлення модульної контрольної роботи та екзаменаційного білета до іспиту, перелік термінів з дисципліни, список рекомендованої літератури.

УДК 336.1:336.14

© Н. М. Гринчук, 2026

©Навчально-науковий інститут
публічного управління та державної
служби Київського національного
університету імені Тараса Шевченка,
2026

ЗМІСТ

ОСНОВНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ.....	3
ВСТУП	4
МЕТА, ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ ТА ЗАПЛАНОВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ.....	6
СПІВВІДНОШЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ З ДИСЦИПЛІНИ З ПРОГРАМНИМИ РЕЗУЛЬТАТАМИ НАВЧАННЯ.....	9
СХЕМА ФОРМУВАННЯ ОЦІНКИ. КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ.....	11
СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ. ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН ЛЕКЦІЙ, ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ. РОЗПОДІЛ АКАДЕМІЧНОГО ЧАСУ.....	13
ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ.....	14
ПЛАНИ ЛЕКЦІЙ.....	16
ПЛАНИ І ЗАВДАННЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ.....	18
ІНДИВІДУАЛЬНЕ АНАЛІТИЧНЕ ЗАВДАННЯ.....	34
ЗРАЗОК ОФОРМЛЕННЯ ЗАВДАННЯ МОДУЛЬНОЇ КОНТРОЛЬНОЇ РОБОТИ.....	36
ЗРАЗОК ОФОРМЛЕННЯ ВАРІАНТУ ПИТАНЬ ДО ІСПИТУ.....	37
ОРІЄНТОВНИЙ ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДО ІСПИТУ З ДИСЦИПЛІНИ.....	40
ОСНОВНІ ТЕРМІНИ.....	41
РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА.....	54

ОСНОВНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Галузь знань	D «Бізнес, адміністрування та право»
Спеціальність	D4 «Публічне управління та адміністрування»
Освітньо-наукова програма	Місьцеве самоврядування
Ступінь вищої освіти	Магістр
Курс	1
Семестр	2
ECTS	4
Кількість кредитів	4
Кількість годин	120
Кількість блоків	2
Характер дисципліни	Обов'язкова
Лекції (год.)	16
Практичні	22
Консультації	2
Самостійна робота	80
Вид підсумкового контролю	Іспит (письмовий екзамен)

ВСТУП

Необхідність вивчення дисципліни «Державний та місцеві бюджети» викликана тим, що в умовах перманентних кризових явищ в економіці виникає потреба у вивченні особливостей застосування новітніх економічних інструментів втручання держави у процеси розширеного відтворення, розподілу і перерозподілу валового внутрішнього продукту. Використовуючи їх, держава може активно впливати на економічний і соціальний розвиток країни. При цьому необхідно враховувати, що публічні фінанси, будучи об'єктивними за своєю суттю, значною мірою залежать від суб'єктивних дій та рішень політичних сил, що перебувають при владі.

За рахунок опанування сучасних методів та технологій прийняття управлінських рішень у сфері публічних фінансів виникає можливість вирішити найгостріші проблеми економічного і соціального життя держави, зокрема це бюджетний дефіцит і державний борг, ефективність оподаткування та доцільність видатків бюджету, стан місцевих фінансів, проблеми міжбюджетних відносин тощо.

Дисципліна «Державний та місцеві бюджети» є важливою складовою підготовки студентів за спеціальністю D4 «Публічне управління та адміністрування». Набуті в ході вивчення дисципліни знання, уміння та навички сприятимуть розвитку аналітичного мислення, спроможності формувати та оцінювати державну фінансово-бюджетну і податкову політику та представляти результати її реалізації на різних рівнях, формуванню власного бачення при розробці пропозицій.

Дисципліна спрямована на формування теоретичних знань щодо сутності та особливостей функціонування публічних фінансів, діагностики їх стану, призначення бюджету держави як інструменту регулювання соціально-економічних процесів, формування і реалізації бюджетної політики, здійснення фіскального регулювання, організації бюджетного процесу на державному і місцевому рівнях, використання сучасних технологій бюджетування, управління публічними фінансовими ресурсами та набуття практичних навичок використовувати одержані знання для вирішення проблем під час професійної діяльності.

Навчально-методичний комплекс дисципліни містить програму курсу, плани лекційних, практичних та семінарських занять, методичні рекомендації до проведення практичних і семінарських занять, завдання для самостійної роботи, питання до іспиту, приклади оформлення модульної контрольної роботи та екзаменаційного білета до іспиту, перелік термінів з дисципліни, список рекомендованої літератури.

МЕТА, ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ ТА ЗАПЛАНОВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

МЕТА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

«Державний та місцеві бюджети» полягає в формуванні у студентів теоретичних знань щодо публічних фінансів, бюджетної системи як основи публічних фінансів, формуванні практичних навичок організації та забезпечення бюджетного процесу, взаємодії учасників та прийомів і методів, які використовують органи публічної влади у процесі управління бюджетними ресурсами і відносинами, що виникають у процесі руху бюджетних потоків, набуття компетенцій, необхідних для розв'язання завдань і вирішення практичних проблем при формуванні та виконанні державного та місцевих бюджетів.

ВИМОГИ ДО ОПАНУВАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ:

1. *Знати*: основні економічні закони, інституційну структуру публічного управління, основи фінансового аналізу та статистики.

2. *Вміти* використовувати кількісні та якісні методи аналізу даних щодо економічних явищ і процесів, аналітичні й статистичні методи обробки інформації щодо соціально-економічного розвитку територіальних утворень, працювати з національними і міжнародними базами даних, узагальнювати та систематизувати інформацію.

3. *Володіти* навичками аналізу, синтезу, обробки та візуалізації статистичних даних, роботи з нормативно-правовою базою, оформлення й представлення даних за допомогою програм пакету Microsoft Office (Excel, Word, Power Point та ін.).

АНОТАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ:

Розкриваються теоретико-методологічні основи формування та реалізації бюджетної політики, формування, затвердження і виконання державного і місцевих бюджетів. Розглядаються нормативно-правова база управління публічними фінансами в Україні, програмно-цільовий метод у бюджетному процесі, розробка, затвердження та виконання бюджетних програм, державна підтримка місцевих бюджетів, реформа управління публічними інвестиціями, впровадження гендерно-орієнтованого підходу в бюджетному процесі, методи і інструменти оцінки прозорості місцевих бюджетів.

ЗАВДАННЯ (НАВЧАЛЬНІ ЦІЛІ):

Згідно з вимогами Стандарту вищої освіти за спеціальністю D4 «Публічне управління та адміністрування» галузі знань D «Бізнес, адміністрування та право» для

другого (магістерського) рівня вищої освіти дисципліна «Державний та місцеві бюджети» забезпечує набуття здобувачами освіти таких компетентностей:

Назва компетентності	Код компетентності
<i>Загальні компетентності</i>	
Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.	ЗК01.
Здатність працювати в команді, мотивувати людей та рухатися до спільної мети, бути лідером, діяти соціально відповідально та свідомо	ЗК02.
Здатність розробляти та управляти проектами	ЗК03.
Здатність удосконалювати й розвивати професійний, інтелектуальний і культурний рівні	ЗК04.
Здатність приймати обґрунтовані рішення та використовувати сучасні комунікаційні технології	ЗК05.
Здатність генерувати нові ідеї (креативність).	ЗК07.
<i>Спеціальні (фахові) компетентності</i>	
Здатність налагоджувати соціальну взаємодію, співробітництво, попереджати та розв'язувати конфлікти, що пов'язані із реалізацією права на місцеве самоврядування	СК01.
Здатність організувати діяльність органів місцевого самоврядування та інших організацій публічної сфери.	СК02.
Здатність представляти органи місцевого самоврядування у відносинах з іншими органами публічного управління та громадськими об'єднаннями, підприємствами, установами і організаціями незалежно від форм власності, громадянами та налагоджувати ефективні комунікації з ними.	СК05.
Здатність самостійно готувати проекти нормативно-правових актів, аналітичні довідки, пропозиції, доповіді, надавати експертну оцінку нормативно-правовим актам на різних рівнях публічного управління та адміністрування.	СК07.
Здатність розробляти стратегічні документи розвитку соціально-економічних систем на регіональному, місцевому та організаційному рівнях.	СК08.
Здатність приймати обґрунтовані управлінські рішення з урахуванням питань європейської та євроатлантичної інтеграції.	СК10.
Здатність розробляти і впроваджувати інноваційні проекти в місцевому самоврядуванні.	СК11.

Результати навчання за дисципліною:

Результат навчання (1. Знати; 2. Вміти; 3. Комунікація; 4. Автономність та відповідальність)		Форми та методи викладання і навчання	Методи оцінювання	Відсоток у підсумковій оцінці з дисципліни
Код	Результат навчання			
1.1.	Знати основи бюджетної політики України, функції публічних фінансів, побудову бюджетної системи, зміст бюджетного процесу, механізм прийняття рішень у сфері бюджету, ролі та взаємодію основних учасників бюджетного процесу в Україні.	<i>Лекція, семінарське заняття, самостійна робота</i>		10
1.2	Знати джерела надходжень бюджетів різних рівнів, систему управління доходами та видатками державного і місцевих бюджетів, підходи до формування міжбюджетних відносин, способи балансування бюджету та допустимі межі бюджетного дефіциту, його причин, наслідків та джерел покриття	<i>Лекція, семінарське заняття, самостійна робота</i>	<i>Контрольні роботи, опитування, самостійні завдання, аналітичне завдання, презентації, іспит</i>	10
1.3	Знати міжнародний досвід з формування та реалізації бюджетної політики, формування міжбюджетних відносин, підвищення фінансової спроможності місцевих бюджетів та адаптовувати його до українських реалій	<i>Лекція, семінарське заняття, самостійна робота</i>		5
2.1	Вміти користуватися нормативно-правовою базою в сфері публічних фінансів, збирати, систематизувати й аналізувати інформацію, яка необхідна для складання проекту бюджету та характеризує стан його виконання	<i>Лекція, практичне заняття, самостійна робота</i>	<i>Презентація, індивідуальна аналітична робота,</i>	9
2.2	Вміти користуватися методами бюджетного планування (у т.ч. програмно-цільового, гендерно орієнтованого) та здійснювати багатоваріантні розрахунки та аналіз, як в розрізі окремих розділів і статей бюджетної класифікації, бюджетних програм, так і бюджету в цілому	<i>Лекція, практичне заняття, самостійна робота</i>	<i>дискусія на семінарських і практичних заняттях</i>	9
2.3	Застосовувати аналітичні методи для проведення оцінки та аналізу формування та виконання місцевих бюджетів	<i>Лекція, практичне заняття, самостійна робота</i>		7

Результат навчання (1. Знати; 2. Вміти; 3. Комунікація; 4. Автономність та відповідальність)		Форми та методи викладання і навчання	Методи оцінювання	Відсоток у підсумковій оцінці з дисципліни
Код	Результат навчання			
3.1.	Пояснювати та доносити до фахівців і населення інформацію, щодо формування і виконання державного і місцевих бюджетів, розроблених пропозицій	<i>Лекція, практичне заняття, самостійна робота</i>	<i>Дискусія на семінарських і практичних заняттях</i>	10
3.2.	Вести дискусію, аргументовано презентувати цільовій аудиторії свої думки щодо аналітичного забезпечення управлінських рішень у бюджетній сфері	<i>Лекція, семінарське і практичне заняття</i>		15
автономність та відповідальність: <i>продемонструвати розуміння особистої відповідальності за професійні та/або управлінські рішення чи надані пропозиції/рекомендації, які можуть впливати на стратегічне управління та впровадження змін у публічній сфері в цілому чи окремі її складові, зокрема під час</i>				
4.1.	Обґрунтування підвищення ефективності використання бюджетних ресурсів, оптимізації доходної і видаткової частини бюджетів	<i>Самостійна робота, індивідуальна аналітична робота, практичне заняття</i>	<i>Контрольні роботи, опитування, самостійні завдання, аналітичне завдання, презентації, іспит</i>	12
4.2	Обґрунтування розробки заходів з вироблення, моніторингу та оцінювання державної і місцевої бюджетної політики на партисипативних засадах, підвищення її прозорості та відкритості.	<i>Самостійна робота</i>		13

СПІВВІДНОШЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ ДИСЦИПЛІНИ ІЗ ПРОГРАМНИМИ РЕЗУЛЬТАТАМИ НАВЧАННЯ

Програмні результати навчання	Результати навчання дисципліни									
	1.1	1.2	1.3	2.1	2.2	2.3	3.1	3.2	4.1	4.2
ПРН 01. Знати теоретичні та прикладні засади вироблення й аналізу публічної політики, у т.ч. у сфері місцевого самоврядування, основ та технологій прийняття управлінських рішень органами та посадовими особами місцевого самоврядування.	+	+							+	
ПРН 02. Розв'язувати складні задачі розвитку системи місцевого				+	+	+			+	+

самоврядування, публічного управління та адміністрування в цілому, враховуючи вимоги законодавства, виявляти правові колізії та проблеми, розробляти проекти нормативно-правових актів для їх усунення.										
ПРН 06. Здійснювати ефективне управління інноваціями, ресурсами, ризиками, проектами, змінами, якістю, застосовувати сучасні моделі, підходи та технології, міжнародний досвід при проектуванні та реорганізації управлінських та загальноорганізаційних структур сфери місцевого самоврядування.			+	+	+	+			+	+
ПРН 07. Уміти розробляти національні/регіональні програмні документи щодо розвитку сфери місцевого самоврядування, використовуючи системний аналіз і комплексний підхід, а також методи командної роботи.			+	+	+	+	+	+	+	+
ПРН 08. Уміти здійснювати ефективну комунікацію, аргументувати свою позицію, використовувати сучасні інформаційні та комунікаційні технології у сфері місцевого самоврядування на засадах соціальної відповідальності, правових та етичних норм.							+	+	+	+
ПРН 11. Розробляти обґрунтовані управлінські рішення, необхідні для реалізації права на місцеве самоврядування з урахуванням питань європейської та євроатлантичної інтеграції, враховувати цілі, наявні законодавчі, часові та ресурсні обмеження, оцінювати політичні, соціальні, економічні та екологічні наслідки варіантів рішень для конкретної території та держави в цілому.			+	+	+	+	+	+	+	+

– 3.2; 4.1 – 4.2. Максимальна кількість балів, яка може бути отримана студентом під час іспиту, становить 40 балів.

– підсумкове оцінювання: підсумкова оцінка визначається як сума оцінок (балів) за всіма успішно оціненими результатами навчання під час семестру (оцінки нижче мінімального порогового рівня до підсумкової оцінки не додаються) та оцінки, отриманої під час іспиту. Максимальна кількість балів, яка може бути отримана студентом, становить 100 балів.

Організація оцінювання:

Семестрове оцінювання: оцінювання здійснюється впродовж семестру усіх видів робіт, включаючи опитування, самостійну роботу, виконання і презентацію індивідуального аналітичного завдання.

1. Змістовий блок 1: опитування, виконання самостійних завдань, проміжна контрольна робота (Min. – 12 балів, Max. - 20 балів).
2. Змістовий блок 2: опитування, виконання самостійних завдань (Min. – 12 балів, Max. - 20 балів).
3. Виконання та презентація індивідуального аналітичного завдання (Min. – 12 балів, Max.-20 балів).

	ЗМ1	ЗМ2	Індивідуальна аналітична робота	Іспит	Підсумкова оцінка
<i>Мінімум</i>	12	12	12	24	60
<i>Максимум</i>	20	20	20	40	100

Студент не допускається до іспиту, якщо під час семестру набрав менше 36 балів. Для допуску до іспиту обов'язковим є виконання індивідуальної роботи, самостійних завдань, реферату.

Шкала відповідності:

Відмінно / Excellent	90-100
Добре / Good	75-89
Задовільно / Satisfactory	60-74
Незадовільно з можливістю повторного складання / Fail	0-59

**СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ. ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН ЛЕКЦІЙ,
ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ.
РОЗПОДІЛ АКАДЕМІЧНОГО ЧАСУ**

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН ЛЕКЦІЙ І ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

№ теми	Назва теми	Кількість годин			
		Лекції	Практичні заняття	Консультації	Самостійна робота
ЗМІСТОВИЙ БЛОК 1 «Теоретико-правові основи бюджетування»					
1	Тема 1. Бюджетна політика держави в умовах децентралізації. Публічні фінанси, їх функції.	2	2		8
2	Тема 2. Бюджетна система України та принципи її організації. Бюджетний процес на державному рівні. Учасники та взаємодія.	2	2		10
3	Тема 3. Особливості бюджетного процесу на місцевому рівні. Учасники та взаємодія.	2	2		10
4	Тема 4. Доходи та видатки державного і місцевого бюджету. Збалансованість бюджету.	2	4	1	8
ЗМІСТОВИЙ БЛОК 2 «Методи бюджетного планування»					
5	Тема 5. Система бюджетного вирівнювання. Державна підтримка місцевих бюджетів.	2	4		12
6	Тема 6. Складання бюджету за програмно-цільовим методом	2	4		12
7	Тема 7. Гендерно орієнтоване бюджетування	2	2		10
8	Тема 8. Відкритість і прозорість державного і місцевих бюджетів: методи та інструменти оцінювання.	2	2	1	10
	Всього	16	22	2	80

Загальний обсяг – 120 год., в тому числі:

- лекції – 16 год.;
- практичні заняття – 22 год.;
- консультації – 2 год.;
- самостійна робота – 80 год.

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Змістовий модуль 1. «Теоретико-правові основи бюджетування»

Тема 1. Бюджетна політика держави в умовах децентралізації. Публічні фінанси, їх функції.

Сутність фінансів та їх ознаки. Функції фінансів, їх характеристик. Зміст фінансових відносин: суб'єкти та об'єкти, моделі фінансових відносин в суспільстві. Фінансові ресурси як носій фінансових відносин. Роль фінансів у суспільстві.

Природа публічних фінансів. Історичні засади розвитку публічних фінансів. Державні та місцеві фінанси як складові публічних фінансів. Ключові відмінності публічних та приватних фінансів. Функціональні особливості публічних фінансів. Нормативно-правова база управління публічними фінансами в Україні.

Бюджетна політика держави. Бюджетна політика держави в умовах децентралізації.

Управління публічними фінансами у зарубіжних країнах. Особливості формування державних доходів, оподаткування, реформи і наслідки, уроки для України.

Тема 2. Бюджетна система України та принципи її організації. Бюджетний процес на державному рівні. Учасники та взаємодія

Бюджет. Бюджетний устрій і побудова бюджетної системи України. Принципи бюджетної системи. Принципи ОЕСР, Місце й значення бюджету в загальній системі фінансових відносин. Розподільна та контрольна функції бюджету. Правова характеристика бюджету. Загальний та спеціальний фонд бюджету. Бюджетна класифікація. Бюджетний процес. Стадії бюджетного процесу. Бюджетна декларація. Бюджетний запит. Формування державного бюджету. Учасники та взаємодія.

Тема 3. Особливості бюджетного процесу на місцевому рівні. Учасники та взаємодія

Етапи та особливості бюджетного процесу на місцевому рівні. Формування проекту місцевого бюджету. Доходна та видаткова частини місцевого бюджету. Міжбюджетні трансферти. Інформація, що відображається у рішенні про місцевий бюджет. Прогнози та перспективи розвитку. Бюджетний календар. Казначейське обслуговування бюджетних коштів. Основні напрями зміцнення доходної бази місцевих бюджетів.

Тема 4. Доходи та видатки державного і місцевого бюджету. Збалансованість бюджету.

Доходи державного бюджету. Класифікація доходів бюджету держави. Податкова політика. Методи податкового регулювання. Податковий кодекс України,

його структура та значення в нормативно-правовому забезпеченні функціонування публічних фінансів. Поняття податку та збору. Встановлення податків і зборів. Загальнодержавні податки та збори. Доходи загального і спеціального фонду державного бюджету. Місцеві податки і збори. Структура доходів місцевих бюджетів.

Змістовий модуль 2. «Методи бюджетного планування»

Тема 5. Система бюджетного вирівнювання. Державна підтримка місцевих бюджетів.

Причини фіскальних дисбалансів. Поняття міжбюджетних відносин. Методи організації міжбюджетних відносин. Види міжбюджетних трансфертів. Система горизонтального вирівнювання. Державна підтримка місцевих бюджетів. Порядок та умови надання субвенцій.

Реформа управління публічними інвестиціями. Ключові завдання для реалізації реформи. Інституційне забезпечення. Середньостроковий план пріоритетних публічних інвестицій (СПІ). Формування СПІ на державному рівні, регіональному, місцевому рівні. Формування проектних портфелів публічних інвестицій.

Тема 6. Складання бюджету за програмно-цільовим методом

Методи бюджетування у державному секторі. Сутність і призначення програмно-цільового методу. Завдання програмного бюджетування. Формування результативних показників бюджетних програм. Зв'язок бюджетних програм із стратегічними і програмними документами. Складання бюджетного запиту, паспорту бюджетної програми та звіту про виконання паспорту бюджетної програми. Методика здійснення порівняльного аналізу ефективності бюджетних програм.

Тема 7. Гендерно орієнтоване бюджетування (ГОБ)

Гендерна політика в діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування. Гендерний підхід у бюджетному процесі. Мета та завдання. Основні принципи ГОБ. Методика проведення гендерного бюджетного аналізу. Прийняття рішень за результатами гендерного аналізу бюджетної програми. Моніторинг гендерно чутливих бюджетних програм. Оцінювання гендерного впливу в публічному управлінні.

Тема 8. Відкритість і прозорість державного і місцевих бюджетів: методи та інструменти оцінювання

Прозорість і відкритість. Ієрархія міжнародних стандартів та документів бюджетної прозорості. Включення громадськості в бюджетний процес. Календар громадської участі у бюджетному процесі. Механізми участі громадськості у бюджетному процесі. Бюджетні слухання. Громадський бюджет.

Методологія оцінки прозорості місцевих бюджетів. Стан прозорості і відкритості публічної інформації і бюджетів під час війни. Шляхи підвищення прозорості бюджетного процесу.

ПЛАН ЛЕКЦІЙ

Змістовий модуль 1. «Теоретико-правові основи бюджетування»

Тема 1. Бюджетна політика держави в умовах децентралізації. Публічні фінанси, їх функції.

План

1. Сутність фінансів, ознаки, функції фінансів. Зміст фінансових відносин: суб'єкти та об'єкти, моделі фінансових відносин в суспільстві.
2. Природа публічних фінансів.
3. Історичні засади розвитку публічних фінансів.
4. Державні та місцеві фінанси як складові публічних фінансів.
5. Нормативно-правова база управління публічними фінансами в Україні.
6. Бюджетна політика держави в умовах децентралізації

Тема 2. Бюджетна система України та принципи її організації. Бюджетний процес на державному рівні. Учасники та взаємодія

План

1. Бюджет. Бюджетний устрій і побудова бюджетної системи України.
2. Принципи бюджетної системи. Принципи бюджетних систем країн ОЕСР.
3. Загальний та спеціальний фонд бюджету.
4. Бюджетний процес. Стадії бюджетного процесу.
5. Формування державного бюджету.

Тема 3. Особливості бюджетного процесу на місцевому рівні. Учасники та взаємодія

План

1. Етапи та особливості бюджетного процесу на місцевому рівні.
2. Формування проекту місцевого бюджету
3. Дохідна та видаткова частини місцевого бюджету.
4. Прогнози та перспективи розвитку.
5. Бюджетний календар.
6. Казначейське обслуговування бюджетних коштів.

Тема 4. Доходи та видатки державного і місцевого бюджету.

План

1. Доходи державного бюджету. Класифікація доходів бюджету держави.
2. Податкова політика. Методи податкового регулювання.
3. Податковий кодекс України, його структура та значення в нормативно-правовому забезпеченні функціонування публічних фінансів.
4. Встановлення податків і зборів.
5. Доходи загального і спеціального фонду державного бюджету.
6. Місцеві податки і збори. Структура доходів місцевих бюджетів.

Змістовий модуль 2. «Методи бюджетного планування»

Тема 5. Система бюджетного вирівнювання. Державна підтримка місцевих бюджетів

План

1. Поняття міжбюджетних відносин.
2. Методи організації міжбюджетних відносин.
3. Види міжбюджетних трансфертів.
4. Система горизонтального вирівнювання.
5. Державна підтримка місцевих бюджетів.
6. Реформа управління публічними інвестиціями: ключові завдання та інституційне забезпечення.
7. Середньостроковий план пріоритетних публічних інвестицій (СПІ). Формування СПІ на державному рівні, регіональному, місцевому рівні.
8. Формування проектних портфелів публічних інвестицій.

Тема 6. Складання бюджету за програмно-цільовим методом

План

1. Сутність і призначення програмно-цільового методу.
2. Завдання програного бюджетування.
3. Зв'язок бюджетних програм із стратегічними і програмними документами.
4. Формування результативних показників бюджетних програм.
5. Складання бюджетного запиту, паспорту бюджетної програми та звіту про виконання паспорту бюджетної програми.
6. Методика здійснення порівняльного аналізу ефективності бюджетних програм.

Тема 7. Гендерно орієнтоване бюджетування

План

1. Гендерна політика в діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування.
2. Гендерний підхід у бюджетному процесі. Мета та завдання.
3. Основні принципи ГОБ.

4. Методика проведення гендерного бюджетного аналізу.
5. Прийняття рішень за результатами гендерного аналізу бюджетної програми.
6. Моніторинг гендерно чутливих бюджетних програм

Тема 8. Відкритість і прозорість державного і місцевих бюджетів: методи та інструменти оцінювання

План

1. Прозорість і відкритість.
2. Ієрархія міжнародних стандартів та документів бюджетної прозорості.
3. Включення громадськості в бюджетний процес. Календар громадської участі у бюджетному процесі.
4. Механізми участі громадськості у бюджетному процесі. Бюджетні слухання.
5. Громадський бюджет.
6. Методологія оцінки прозорості місцевих бюджетів.
7. Стан прозорості і відкритості публічної інформації і бюджетів під час війни.
8. Шляхи підвищення прозорості бюджетного процесу.

ПЛАНІ І ЗАВДАННЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Практичне заняття 1. Управління публічними фінансами у зарубіжних країнах

Мета заняття: ознайомлення з основними принципами та механізмами управління публічними фінансами у зарубіжних країнах, навички аналізу викликів та успіхів моделей управління фінансами, критичного аналізу та порівняння різних систем управління публічними фінансами.

План

1. Представити кращий досвід управління публічними фінансами в обраній країні, особливостей формування державного і місцевих бюджетів, фінансування надання послуг, державний борг: динаміка та структура державного боргу, фактори, що впливають на зростання боргу, наслідки зростання державного боргу для економіки, стратегії управління боргом, проведення реформ, запровадження нових податків тощо (опис до 20 стор.)
2. Підготувати презентацію (до 10-12 слайдів).
3. Дискусія та обмін думками щодо можливостей застосування зарубіжного досвіду в Україні.

Запитання для обговорення та контролю знань:

1. Які існують виклики в управлінні публічними фінансами?
2. Особливості податкових систем. Вплив податкових реформ на економіку та соціальну сферу.

3. Які основні принципи побудови бюджетних систем?
4. Які існують обмеження та перешкоди для прямого запозичення досвіду?

Рекомендована література: 5, 10, 20.

Практичне заняття 2. Формування державного бюджету: учасники та взаємодія

Мета заняття: розвиток знань і умінь формування взаємодії учасників бюджетного процесу з врахуванням їх повноважень.

План

Керуючись нормами законодавства України визначте бюджетні повноваження основних органів, установ та посадових осіб на різних стадіях бюджетного процесу на загальнодержавному рівні.

Перелік органів, установ та посадових осіб:

1. Верховна Рада України
2. Міністерство фінансів України (центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної фінансової політики)
3. Міністр фінансів України (член Кабінету Міністрів України, відповідальний за формування державної бюджетної політики)
4. Національний банк України
5. Міністерство економіки, довкілля і сільського господарства України (центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері економічного і соціального розвитку)
6. Головні розпорядники бюджетних коштів
7. Кабінет Міністрів України
8. Комітет Верховної Ради України з питань бюджету (комітет, до предмета відання якого належать питання бюджету)
9. Голова Комітету з питань бюджету
10. Державна казначейська служба України (Казначейство України)
11. Рахункова палата

Норми законодавства для виконання завдання:

№ з/п	Стадія бюджетного процесу	Норми законодавчих актів
1.	Складання та розгляд Бюджетної декларації і прийняття рішення щодо неї	Бюджетний кодекс України від 8 липня 2010 року № 2456-VI (із зм. і доповн.): статті 28, 32, 33. Закон України «Про Регламент Верховної Ради України» від 10 лютого 2010 року № 1861-VI (із зм. і доповн.): стаття 152.
2.	Складання проекту	Бюджетний кодекс України від 8 липня 2010 року №

	закону про Державний бюджет України	2456-VI (із зм. і доповн.): статті 22, 28, 34, 35, 36, 37.
3.	Розгляд проекту та прийняття закону про Державний бюджет України	Закон України «Про Регламент Верховної Ради України» від 10 лютого 2010 року № 1861-VI (із зм. і доповн.) Бюджетний кодекс України від 8 липня 2010 року № 2456-VI (із зм. і доповн.): стаття 39. Закон України «Про Регламент Верховної Ради України» від 10 лютого 2010 року № 1861-VI (із зм. і доповн.): статті 153-159.
4.	Виконання бюджету, включаючи внесення змін до закону про Державний бюджет України	Бюджетний кодекс України від 8 липня 2010 року № 2456-VI (із зм. і доповн.): статті 20, 22, 26, 28, 42, 43, 44, 45, 47, 48, 49. Закон України «Про Регламент Верховної Ради України» від 10 лютого 2010 року № 1861-VI (із зм. і доповн.): статті 160-161.
5.	Підготовка та розгляд звіту про виконання Державного бюджету України і прийняття рішення щодо нього	Бюджетний кодекс України від 8 липня 2010 року № 2456-VI (із зм. і доповн.): статті 22, 61, 62. Закон України «Про Регламент Верховної Ради України» від 10 лютого 2010 року № 1861-VI (із зм. і доповн.): стаття 162.

За результатами виконання завдання заповніть таблицю:

Бюджетні повноваження органів, установ та посадових осіб у бюджетному процесі

№ з/п	Органи, установи та посадові особи	Стадії бюджетного процесу				
		Складання та розгляд Бюджетної декларації і прийняття рішення щодо неї	Складання проекту закону про Державний бюджет України	Розгляд проекту та прийняття закону про Державний бюджет України	Виконання бюджету, включаючи внесення змін до закону про Державний бюджет України	Підготовка та розгляд звіту про виконання Державного бюджету України і прийняття рішення щодо нього
1	Верховна Рада України					
2	Міністерство фінансів України					

3	Міністр фінансів України					
4	Національний банк України					
5	Міністерство економіки, довкілля і сільського господарства України					
6	Головні розпорядники бюджетних коштів					
7	Кабінет Міністрів України					
8	Комітет Верховної Ради України питань бюджету					
9	Голова Комітету питань бюджету					
10	Державна казначейська служба України					
11	Рахункова палата					
12						

Запитання для обговорення та контролю знань:

1. Охарактеризуйте основні етапи формування державного бюджету України.
2. Які бюджетні повноваження органів, установ та посадових осіб у бюджетному процесі?
3. Чи існує дублювання функцій?
4. Які основні принципи побудови бюджетної системи України?
5. Як забезпечити ефективну взаємодію учасників бюджетного процесу?

Рекомендована література: 27, 13.

Практичне заняття 3. Формування місцевого бюджету

Мета заняття: ознайомити студентів з основними принципами та етапами бюджетного процесу на місцевому рівні, сформувати розуміння ролі та функцій основних учасників бюджетного процесу, сформувати навички формування бюджетного запиту.

План

Завдання 1. Опишіть особливості місцевого бюджетного процесу

- Поняття місцевого бюджету: визначення, принципи формування.
- Етапи бюджетного процесу на місцевому рівні:
- Основні учасники бюджетного процесу та їх повноваження (формат вікторини):
  - Місцеві фінансові органи (фінансові управління, департаменти).
  - Виконавчі органи місцевих рад (департаменти, управління).
  - Місцеві ради (депутати).
  - Головні розпорядники бюджетних коштів.
  - Казначейство.
  - Громадськість.

Завдання 2. Підготуйте проект бюджетного запиту на принципах реалістичності, обґрунтованості, ефективності, ощадливості, адресності. Уявіть, що ви працюєте у відділі освіти однієї з територіальних громад і вам доручено підготувати фрагмент бюджетного запиту на наступний бюджетний період для місцевої програми "Розвиток матеріально-технічної бази навчальних закладів".

- Вихідні дані (для всіх груп):

Відповідальний за виконання програми: Відділ освіти.

Мета програми: Забезпечення сучасних та комфортних умов навчання для учнів шляхом оновлення матеріально-технічної бази закладів загальної середньої освіти.

Завдання програми:

Закупівля комп'ютерної техніки для обладнання нових класів інформатики.

Проведення капітального ремонту дахів у 3-х школах громади.

Придбання нового обладнання для харчоблоків 2-х шкіл.

Очікувані показники на наступний бюджетний період:

Кількість учнів, що матимуть доступ до оновленої комп'ютерної техніки: 500 осіб.

Площа відремонтованих дахів: 1500 м².

Кількість учнів, що матимуть покращені умови харчування: 800 осіб.

- А) Заповнення Форми 20__-1 (Загальна) – фрагмент
  - Студенти об'єднуються у малі групи (3-4 особи).
  - Кожна група отримує порожній шаблон Форми 20__-1 (загальна) – основні її розділи, що стосуються програми.

Завдання для груп:

- Заповнити найменування програми, відповідального виконавця.
- Вказати мету та завдання програми.
- Заповнити показники видатків за КПКВК (Коди програмної класифікації видатків та кредитування) та КЕКВ (Коди економічної класифікації видатків). *КПКВК та КЕКВ можуть бути умовними або використані реальні приклади для відповідних програм.*

Наприклад:

Закупівля комп'ютерної техніки: 500 000 грн (КЕКВ 2210 - Предмети, матеріали, обладнання та інвентар).

Капітальний ремонт дахів: 1 500 000 грн (КЕКВ 2220 - Обслуговування бюджетних установ). *Або КЕКВ 3132 - Капітальний ремонт інших об'єктів.*

Придбання обладнання для харчоблоків: 300 000 грн (КЕКВ 2210).

Далі необхідно розрахувати загальний обсяг видатків за програмою.

- Б) Заповнення Форми 20__-2 (Додаткова) – фрагмент та обґрунтування Написати коротке обґрунтування необхідності виділення запитуваних коштів (до 5-7 речень), наголосивши на соціально-економічній ефективності та відповідності стратегічним цілям громади.

- В) Аналіз типових помилок

Кожна група обмінюється своїми заповненими фрагментами з іншою групою.

Завдання для груп: Оцінити отриманий фрагмент бюджетного запиту з точки зору:

Повноти заповнення.

Чіткості та зрозумілості обґрунтування.

Відповідності показників.

Виявити можливі помилки або недоліки та запропонувати шляхи їх виправлення.

Г) Презентація результатів та обговорення

Кожна група коротко (1-2 хв) презентує ключові аспекти свого заповненого запиту та виявлені помилки/пропозиції.

Загальна дискусія на завершення.

Запитання для обговорення та контролю знань:

1. З якої організаційної дії (процесу) розпочинається складання проєктів місцевих бюджетів?
2. Як змінилися вимоги до складання місцевих бюджетів?
3. Які основні виклики постають перед місцевими бюджетами в сучасних умовах?
4. Як обґрунтувати потребу у коштах?
5. Як обґрунтувати потребу у коштах, якщо немає чітких нормативів?
6. Які наслідки можуть мати неякісно підготовлені бюджетні запити?

Рекомендована література: 4, 5, 8, 15, 26, 27, 40

Практичне заняття 4. Доходи державного і місцевого бюджету. Податкова політика

Мета заняття: закріпити знання про структуру доходів бюджету, опанувати методику розрахунку податків та навчитися аналізувати вплив податкової політики на економіку.

План заняття

I. Теоретичний бліц

Класифікація доходів: Податкові, неподаткові надходження, доходи від капіталу та трансферти.

Розмежування: Які податки залишаються в громадах (місцеві), а які державні?

Податкова політика 2026: Пріоритети наповнення бюджету в умовах відновлення.

II. Робота з актуальними даними (Аналітика)

Згідно з показниками Державного бюджету України на 2026 рік, структура доходів виглядає наступним чином:

Джерело доходу	Прогноз на 2026 рік (млрд грн)
ПДВ з імпорту	683,6
ПДФО та військовий збір	560,3
ПДВ з вітчизняних товарів	393,4
Податок на прибуток підприємств	325,3
Акцизний податок	328,8

Завдання 1: Обчисліть частку ПДВ (сумарно) у загальному обсязі доходів, якщо загальні доходи бюджету-2026 заплановані на рівні 2 920 млрд грн. Зробіть висновок про фіскальну значущість непрямих податків.

III. Практичний кейс: "Місцеві фінанси"

Сценарій: Громада "А" має низький індекс податкоспроможності (0,85). Основним джерелом її доходів є ПДФО. У 2026 році уряд передбачив дотацію для громад зі слабкою податкоспроможністю (загальний фонд - 3,5 млрд грн).

Завдання 2: 1. Визначте, які податки формують "власні доходи" цієї громади.

2. Поясніть, чому для місцевих бюджетів важливо мати високу частку податку на майно, а не лише ПДФО.

IV. Розрахункова задача: "Податкове навантаження"

Умова: Підприємство "Промінь" за квартал отримало:

Виручку від реалізації: 1 200 000 грн (у т.ч. ПДВ).

Витрати, що враховуються при обчисленні прибутку: 700 000 грн (без ПДВ).

Нараховану заробітну плату працівникам: 200 000 грн.

Завдання 3: Розрахуйте суми, які підприємство має сплатити до бюджету за чинними ставками:

ПДВ (ставка 20%).

Податок на прибуток (ставка 18%).

ПДФО та військовий збір, що утримуються з працівників (18% + ставка ВЗ, що діє на 2026 рік).

V. Дискусійна панель: "Податкова політика 2026"

Питання:

1. Як впровадження е-акцизу та автоматизації Системи моніторингу критеріїв оцінки ризиків (СМКОР) впливає на доходи бюджету?
2. Чи доцільно впроваджувати прогресивну шкалу оподаткування доходів громадян під час відбудови?
3. Чи мають надаватися податкові пільги для підприємств у деокупованих регіонах?
4. Які проблеми виникають при адмініструванні місцевих податків і зборів? Запропонуйте шляхи їх вирішення.
5. Як, на Вашу думку, має змінитися податкова політика України після закінчення воєнних дій?

Домашнє завдання

Використовуючи портал Open Budget, порівняйте доходи вашого рідного міста за 2024 та 2025 роки. Визначте 3 найбільші джерела надходжень та підготуйте коротку доповідь (5 хв).

Рекомендована література: 14, 21, 22, 24, 28.

Практичне заняття 5. Система бюджетного вирівнювання. Державна підтримка місцевих бюджетів

Мета: формування у студентів комплексного розуміння сутності та механізмів бюджетного вирівнювання, ролі державної підтримки у забезпеченні фінансової спроможності територіальних громад, сутності, значення та механізмів управління публічними інвестиціями.

План заняття

1. Бліц-опитування (Актуалізація знань)

1. Що таке індекс податкоспроможності території і чому він є базою для вирівнювання?
2. Чим відрізняється реверсна дотація від базової?
3. Яка роль ДФРР (Державного фонду регіонального розвитку) у системі публічних інвестицій?

II. Практичний блок: розрахункові справи

Завдання 1. Розрахунок горизонтального вирівнювання

Уявіть, що середній показник надходжень ПДФО на одного жителя по країні складає 4 500 грн. Маємо три територіальні громади (ТГ) із такими показниками:

ТГ "А": 3 200 грн/особу

ТГ "Б": 4 600 грн/особу

ТГ "В": 6 800 грн/особу

1. Обчисліть індекс податкоспроможності для кожної громади.
2. Визначте тип трансферту

Дискусійна панель

1. Чому "бюджетне вирівнювання" є необхідним у державах з децентралізованою системою управління?
2. Які основні цілі переслідує система бюджетного вирівнювання в Україні?
3. Чи є сучасна система бюджетного вирівнювання справедливою та ефективною?
4. Які нові виклики для системи бюджетного вирівнювання виникли в умовах повномасштабної війни?
5. Запропонуйте власні ідеї щодо вдосконалення системи державної підтримки місцевих бюджетів в Україні.

Рекомендована література: 2, 4, 5, 8, 16, 26, 44

Додаткова активність (за наявності часу)

Зайти на портал Open Budget (openbudget.gov.ua), обрати свою рідну громаду та знайти в розділі "Трансферти", чи отримує вона базову дотацію, чи перераховує реверсну.

Інструкція: Аналіз фінансової спроможності громади на порталі "Open Budget"

Крок 1. Пошук громади

Перейдіть на головну сторінку порталу.

У верхній частині екрана скористайтесь рядком пошуку або натисніть на карту України.

Введіть назву своєї територіальної громади (наприклад, "Житомирська ТГ" або "Коломийська ТГ").

Переконайтеся, що ви обрали "Місцевий бюджет" на поточний або минулий рік.

Крок 2. Аналіз трансфертів

У горизонтальному меню оберіть вкладку «Виконання» -> «Доходи».

Знайдіть у списку категорію «Офіційні трансферти» (код 40000000).

Розгорніть цей розділ і зверніть увагу на два ключові коди:

41020100 - Базова дотація.

Реверсна дотація (відображається як від'ємне значення або у видатках за кодом 1101 - "Реверсна дотація" у вкладці «Видатки»).

Крок 3. Перевірка цільової підтримки

У тому ж розділі «Офіційні трансферти» знайдіть:

Освітня субвенція (код 41033900) - основна підтримка на зарплати вчителів.

Інші субвенції - подивіться, чи отримувала громада кошти, напр., на ремонт доріг

Запитання для самоперевірки за результатами пошуку:

Чи є громада донором чи реципієнтом?

Яка частка трансфертів у загальних доходах громади?

Зробіть висновок: наскільки громада є фінансово незалежною від державного бюджету?

Частина 2.

Аналітичний кейс: Управління публічними інвестиціями

Ситуація: Територіальна громада планує подати проєкт на отримання державної субвенції. Є два варіанти:

Проєкт №1: Капітальний ремонт школи (енергомодернізація). Очікувана економія на опаленні — 30% щорічно.

Проєкт №2: Будівництво нового сучасного парку відпочинку. Соціальний ефект високий, але прямих доходів або економії бюджету немає.

Завдання для студентів:

1. Сформулюйте 3 критерії, за якими держава має пріоритезувати фінансування цих проєктів.

2. Який проєкт, на вашу думку, має більше шансів на підтримку з боку державного бюджету в умовах обмежених ресурсів? Обґрунтуйте відповідь.

Обговорення

1. Охарактеризуйте, як реформа управління публічними інвестиціями (PIM Reform) змінює підходи до інвестування в Україні.

2. Поясніть, як система DREAM сприяє прозорості та ефективності управління проєктами відбудови.

3. Оцініть, як інтеграція України до ЄС вплине на вимоги до управління публічними інвестиціями.

4. Які, на Вашу думку, є найбільші виклики для залучення та ефективного використання публічних інвестицій у післявоєнній Україні?

5. Як можна посилити роль місцевого самоврядування в процесах планування та реалізації публічних інвестиційних проєктів?

Рекомендована література: 6, 18, 26, 29, 44, 54

Практичне заняття 5. Складання бюджету за програмно-цільовим методом

Мета заняття: розвиток знань і умінь формування бюджету за програмно-цільовим методом, формування бюджетних програм, визначення результативних показників.

План

Робота в групах (3-4 особи)

Завдання 1: Оберіть одного з головних розпорядників коштів державного бюджету України (можна скористатися додатком 3 до Закону України «Про Державний бюджет України на 202__ рік» і заповніть таблицю:

Назва головного розпорядника бюджетних коштів (ГРБК)	
Загальний обсяг бюджетних призначень ГРБК, усього: У т.ч. загального фонду спеціального фонду	
Перелік бюджетних програм, виконавцем яких є ГРБК	
Сторінка на офіційному веб-сайті ГРБК, де розміщено паспорти бюджетних програм ГРБК на 202__рік	
Чи має ГРБК затверджений стратегічний план (план діяльності ГРБК), що охоплює 202_ рік? Якщо так, надайте посилання на веб-сторінку, де розміщено стратегічний план	

Завдання 2. Оберіть одну з бюджетних програм, закріплених за ГРБК, і заповніть таблицю:

Найменування бюджетної програми	
Найменування відповідального виконавця	
Обсяг бюджетних призначень / бюджетних асигнувань, усього: у т. ч. загального фонду спеціального фонду	
Підстави для виконання бюджетної програми	
Цілі державної політики, на досягнення яких спрямована реалізація бюджетної програми	
Мета бюджетної програми	
Завдання бюджетної програми	
Напрями використання бюджетних коштів	

Завдання 3: Проаналізуйте бюджетну програму та дайте відповіді на такі запитання:

Чи є затверджений документ політики (стратегія, концепція), який визначає цілі політики у відповідній сфері? Якщо так, як сформульовано цілі політики?	
Якщо ГРБК має затверджений стратегічний план, вкажіть, виконання якої стратегічної цілі забезпечує бюджетна програма?	
Якою є ціль державної політики (загальною, вимірюваною)? Коли уряд планує досягти цієї цілі?	
Як можна буде визначити, що ціль державної політики досягнута?	

Як ми можемо зрозуміти, чи вдалося нам просунути на зустріч досягнення цілі політики за результатами поточного бюджетного року	
Оцініть результативні показники бюджетної програми за критеріями SMART: <i>Specific (конкретні)</i> <i>Measurable (вимірювані)</i> <i>Achievable (досяжні)</i> <i>Relevant (релевантні)</i> <i>Time-bound (прив'язані до часу)</i>	
Зробіть висновок, чи дають змогу результативні показники виміряти досягнення цілей державної політики, на досягнення яких спрямована реалізація бюджетної програми	
Чи враховує бюджетна програма гендерні аспекти?	
Розробіть пропозиції для вдосконалення переліку результативних показників бюджетної програми	

Основні питання у виступі:

1. На виконання якої державної політики спрямовано виконання цієї бюджетної програми (будуть витрачатися кошти)
2. Якою є ціль державної політики (загальною, вимірюваною)? Коли уряд планує досягти цієї цілі?
3. Скільки бюджетних коштів потрібно витратити державі (в цілому, та в наступні 2-3 роки) на те щоб досягнути цілі політики?
4. Як можна буде визначити, що ціль державної політики досягнута?
5. Як ми можемо зрозуміти, чи вдалося нам просунути на зустріч досягнення цілі політики за результатами поточного бюджетного року

Оцінка в балах групою кожного пункту (за 5-бальною шкалою).

Крім того зазначте, що зміниться у результаті виконання програми:

- для держави
- громадянина
- користувача програми

Запитання для обговорення та контролю знань:

1. Що є основною відмінністю програмно-цільового методу бюджетування від традиційного кошторисного?
2. Який документ є ключовим для формування бюджету за програмно-цільовим методом?
3. Які елементи є обов'язковими для кожної бюджетної програми?
4. Яка функція є однією з ключових переваг впровадження програмно-цільового методу бюджетування?

Рекомендована література: 4, 7, 9, 15, 27.

Практичне заняття 7. Гендерно-орієнтоване бюджетування

Мета заняття: формування у студентів навичок проведення гендерного аналізу бюджетних програм.

План

Завдання 1. Опрацюйте кейс:

Вища рада правосуддя

Гендерний аналіз бюджетної програми КПКВК 5981010 Забезпечення засад функціонування незалежної судової влади

Перелік державних послуг, що надаються в межах бюджетної програми

Забезпечення незалежності судової влади:

- прийняття рішень стосовно розглянутих заяв до ВРП від суддів про втручання в їх діяльність або (та) діяльність судів;
- прийняття рішень за результатами розглянутих клопотань до ВРП від заступника Генерального прокурора про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності;
- прийняття рішень за результатами розгляду подання заступника Генерального прокурора про надання згоди на затримання судді, утримання його під вартою чи арештом.

Забезпечення функціонування судової влади на засадах відповідальності, підзвітності перед суспільством, та додержання професійної етики у діяльності суддів і прокурорів:

- прийняття актів, якими завершено розгляд справ (заяв) стосовно порушення суддею чи прокурором вимог щодо несумісності;
- прийняття актів, якими завершено дисциплінарним органом дисциплінарних проваджень щодо судді;
- прийняття актів за результатами розгляду скарг на рішення відповідних органів про притягнення до дисциплінарної відповідальності судді чи прокурора.

Формування добросовісного та високопрофесійного корпусу суддів

- прийняття рішень про внесення подання про призначення судді на посаду;
- прийняття рішень про звільнення судді з посади;
- прийняття рішень про переведення судді з одного суду до іншого, рішень про відрядження судді до іншого суду того самого рівня і спеціалізації.

Цільові групи надавачів

- Вища рада правосуддя;
- дисциплінарні палати Вищої ради правосуддя;
- члени Вищої ради правосуддя;
- секретаріат Вищої ради правосуддя (в межах організаційного, інформаційно-довідкового та іншого забезпечення діяльності Вищої ради

правосуддя та її органів).

Цільові групи отримувачів державних послуг

- держава та суспільство в цілому;
- суди всіх інстанцій, судді та прокурори, фізичні та юридичні особи, в тому числі органи державної влади та місцевого самоврядування.

Фактична загальна кількість працівників органу становить 259 осіб, з них: 74 працівники - чоловіки та 185 - жінки.

- Серед чоловіків найбільшу кількість працюючих на керівних посадах виявлено у складі членів ВРП (13 осіб) та керівників категорії А (3 особи).
- Серед жінок найбільшу кількість працюючих на керівних посадах виявлено у складі керівників самостійних структурних підрозділів - 9 осіб (60%).
- У складі органу представлено чоловіків - 28,5 %, жінок - 71,5%,
- Склад членів Вищої ради правосуддя - 13 членів чоловіків (76%) проти 4 жінок (24%).
- У складі керівників категорії А - 1 жінка проти 3 чоловіків.
- Більшу частку жінок виявлено серед працівників секретаріату та на посадах керівників самостійних структурних підрозділів. Загалом, 69,5% від загальної кількості жінок у складі секретаріату.

Дайте відповіді на питання:

1. Назвіть гендерні розриви в межах означеної програми.
2. Які причини гендерних розривів?
3. Які дії/заходи доцільно вжити для зменшення/усунення гендерних розривів?

Завдання 2. Зробіть аналіз бюджетної програми (вибір довільний) з точки зору дотримання узятих Україною зобов'язань, виконання вимог нормативно-правових актів, відповідності завданням стратегічних і програмних документів держави з гендерних питань.

Використайте Методичні рекомендації щодо впровадження та застосування гендерно орієнтованого підходу в бюджетному процесі (див.: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0001201-19#Text>

Приклад: https://moz.gov.ua/uploads/9/49376-rezul_tati_gendernogo_analizu_budzetnoi_programi_2308060.pdf

Зазначте нормативно-правові акти/документи. Вимоги/індикатори/дані *

Завдання 2: Ознайомтеся з державною/місцевою цільовою соціальною програмою та відповідною бюджетною програмою

- Зробіть гендерну оцінку політики
- Зробіть гендерний аналіз бенефіціарів.
- Зробіть оцінку гендерного впливу.

- Зробіть гендерний аналіз ресурсів.

Форма звітності для виконання завдання 2

Гендерний бюджетний аналіз	цільової соціальної програми
1. Гендерна оцінка політики	
2. Гендерний аналіз бенефіціарів	
3. Оцінка гендерного впливу	
4. Гендерний аналіз ресурсів	
<i>Висновки щодо гендерних розривів</i>	
1	
2	

Запитання для обговорення та контролю знань:

1. Поясніть, чому впровадження ГОБ є важливим інструментом для досягнення гендерної рівності та сталого розвитку
2. Як місцеві податки і збори можуть впливати на різні гендерні групи?
3. Яку роль відіграє гендерний аналіз у процесі гендерноорієнтованого бюджетування? Які аспекти аналізуються?
4. Хто є основними стейкхолдерами (зацікавленими сторонами) у процесі впровадження ГОБ на місцевому рівні? Яка їхня роль?
5. Наведіть приклади, як гендерноорієнтоване бюджетування може бути застосоване у конкретних сферах бюджетних видатків на місцевому рівні (наприклад, освіта, охорона здоров'я, транспорт, соціальний захист).

Рекомендована література: 3, 17, 33, 45.

Практичне заняття 8. Відкритість і прозорість державного і місцевих бюджетів

Мета заняття: Ознайомити студентів з основними інструментами та принципами відкритості та прозорості бюджетного процесу в Україні, навчити аналізувати бюджетну інформацію та виявляти потенційні ризики та можливості для підвищення ефективності використання публічних коштів.

План

1. Навчитися знаходити та інтерпретувати бюджетну інформацію на офіційних джерелах.
2. Оцінити рівень відкритості та прозорості бюджетів різних рівнів.
3. Визначити інструменти громадського контролю за бюджетними коштами.
4. Сформулювати пропозиції щодо підвищення відкритості та прозорості бюджетів.

Завдання 1. Взяти участь у дискусії: Чому важливі відкритість і прозорість бюджетів для суспільства та держави? Які ризики приховує непрозорість бюджетного процесу?

Короткий екскурс в українське законодавство, що регулює відкритість бюджетів (Бюджетний кодекс України, Закони України «Про доступ до публічної інформації», «Про відкритість використання публічних коштів» тощо).

Завдання 2: Дослідити державний бюджет України

Студентам пропонується:

- Відвідати офіційний Портал відкритих даних (data.gov.ua) та/або Портал "Є-дата" (spending.gov.ua).
  - Знайти затверджений Закон України "Про Державний бюджет України" на поточний рік або один з попередніх років (на вибір).
  - Проаналізувати:
    - Загальні показники доходів і видатків.
    - Основні джерела доходів (податкові, неподаткові).
    - Структуру видатків за функціональною та економічною класифікацією.
- Визначити 3-5 найбільших статей видатків.
- Наявність публічних закупівель, пов'язаних з цими статтями видатків, на порталі Prozorro.
  - Обговорити результати: Які особливості державного бюджету ви виявили? Наскільки легко було знайти та зрозуміти інформацію?

Завдання 3: Аналіз місцевого бюджету

- Студентам пропонується (робота в малих групах по 3-4 особи):
  - Кожна група обирає бюджет конкретної територіальної громади (наприклад, Київ, Львів, або свою рідну громаду).
    - Знайти на офіційному вебсайті відповідної міської/селищної/сільської ради рішення про затвердження місцевого бюджету на поточний рік. Проаналізувати.
      - Чи є на сайті розділ "Бюджет для громадян" або інший формат, що спрощує розуміння бюджету для широкої публіки?
    - Порівняти рівні відкритості та прозорості між різними місцевими бюджетами. Які відмінності у структурі доходів та видатків місцевих бюджетів порівняно з державним?

Завдання 4: Вивчення інструментів громадської участі і контролю

Студентам пропонується (продовження роботи в групах):

- На основі отриманої інформації, визначити, як громадяни можуть контролювати витрати бюджетних коштів.
- Знайти приклади успішних кейсів бюджетів участі (можна використовувати власний досвід, пошукові системи, новинні портали, сайти громадських організацій).

○ Дослідити, які інструменти громадського контролю існують в Україні (наприклад, публічні консультації, громадські слухання, запити на публічну інформацію, моніторинг закупівель на Prozorro, участь у бюджетних комісіях при органах влади, діяльність громадських організацій).

- Здійснити презентацію групами виявлених інструментів, кейсів та обговорити.

Запитання для обговорення та контролю знань:

1. З якими проблемами стикаються громадяни при спробі отримати та проаналізувати бюджетну інформацію?

2. Які заходи можуть бути вжиті для підвищення відкритості та прозорості бюджетів на державному та місцевому рівнях? (Технологічні рішення, законодавчі зміни, освітні програми, залучення громадськості).

Рекомендована література: 1, 4, 11, 52-54.

ІНДИВІДУАЛЬНЕ АНАЛІТИЧНЕ ЗАВДАННЯ

Програма дисципліни передбачає опанування студентом певних навчальних одиниць самостійно. Так, студенту необхідно виконати індивідуальне аналітичне завдання (ІАЗ).

Метою ІАЗ є закріплення та поглиблення знань, отриманих студентами в процесі вивчення навчальної дисципліни, формування компетентностей, підбір фактичного матеріалу для виконання завдання, розвиток умінь аналізу, критичного мислення, самостійного вирішення реальних задач.

Форма проведення – виконання індивідуального завдання письмово та презентація (до 10 хв.).

Завдання:

1. Проаналізувати бюджет обраної громади.

2. Охарактеризувати динаміку основних податкових і неподаткових надходжень. Визначити впливи і ризики. Обрахувати частку доходів громади за рахунок трансфертів з державного бюджету, рівень дотаційності (питому вагу базової/реверсної дотації у доходах), доходи загального фонду з розрахунку на 1 мешканця; частку місцевих податків і зборів у дохідній частині загального фонду бюджету та інші показники.

3. Охарактеризувати структуру видаткової частини бюджету, а також видатки загального фонду з розрахунку на 1 мешканця; видатки на утримання апарату управління з розрахунку на 1 мешканця; капітальні видатки з розрахунку на 1 мешканця; співвідношення видатків на утримання апарату управління із фінансовими ресурсами громади; питому вагу заробітної плати у видатках загального фонду бюджету громади; питому вагу капітальних видатків у загальному обсязі видатків.

4. Порівняти фінансові показники обраної громади із середнім рівнем по Україні.

5. Розробити пропозиції щодо підвищення ефективності використання бюджетних коштів та збільшення дохідної частини бюджету громади.

Вимоги до оформлення ІАЗ

Оптимальний обсяг аналітичної роботи – до 10-15 сторінок (без урахування титульного листа, змісту, списку використаних джерел та додатків – за необхідності) із можливим збільшенням кількості сторінок на 15%.

Шрифт Times New Roman 14 розміру з полуторним міжрядковим інтервалом. Розмір полів: лівий – 25 мм, правий – 15 мм, верхній – 20 мм, нижній – 20 мм. Нумерація сторінок – праворуч зверху, без крапки в кінці (першою сторінкою вважається титульний аркуш, на ньому цифра 1 не ставиться)

Критерії оцінки: аргументованість, повнота викладення думки, логічність.

ЗАВДАННЯ МОДУЛЬНОЇ КОНТРОЛЬНОЇ РОБОТИ 1

з дисципліни: **«Державний та місцеві бюджети»**

(Змістовний блок 1. Теоретико-правові основи бюджетування)

спеціальність D4 «Публічне управління та адміністрування»

освітньо-наукова програма Місцеве самоврядування

освітній рівень - другий (магістерський)

Варіант 1

1. Визначення та сфера публічних фінансів.
2. Назвіть принципи побудови бюджетної системи України.

(дата)

(прізвище, ініціали)

**КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА
ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ**

Освітній рівень – магістр

Галузь знань D Бізнес, адміністрування та право

Спеціальність D4 Публічне управління та адміністрування

Освітня програма Місцеве самоврядування

Семестр 2

Навчальна дисципліна **Державний та місцеві бюджети**

Критерії оцінювання: I. Одне теоретичне завдання – 5 балів (2 теоретичних завдання – 10 балів); II. Одне тестове завдання – 2 бали (10 тестових завдань – 20 балів); III. Задача або ситуаційне завдання – 4 бали. IV. Одна категорія - 2 бали (3 категорії – 6 балів). Загальна сума балів за іспит – 40.

ЕКЗАМЕНАЦІЙНИЙ БІЛЕТ № 1

I. Теоретичні завдання

1. Опишіть особливості Державного бюджету України на ___ рік з точки зору міжбюджетних відносин. Які нові субвенції запроваджено? Який порядок їх надання?
2. Відкритість і прозорість державного і місцевих бюджетів. Опишіть методи оцінювання.

II. Тестові завдання

1. Принцип субсидіарності бюджетної системи означає:
  - a) розподіл видів видатків між бюджетами з метою максимально можливого наближення надання публічних послуг до їх безпосереднього споживача
  - b) відповідність видаткових повноважень обсягу надходжень бюджету на відповідний бюджетний період
  - c) включення до складу бюджетів усіх надходжень та витрат, передбачених законодавством
  - d) забезпечення якісного надання максимальної кількості публічних послуг при залученні мінімального обсягу бюджетних коштів
2. Згідно з Бюджетним кодексом України загальний обсяг державного боргу та гарантованого державою боргу на кінець бюджетного періоду не може перевищувати:
  - a) 100 % річного номінального обсягу ВВП
  - b) 100 % річного реального обсягу ВВП
  - c) 60 % річного реального обсягу ВВП
  - d) 60 % річного номінального обсягу ВВП

3. Згідно з Бюджетним кодексом України визначений Бюджетною декларацією показник дефіциту державного бюджету на кожен рік середньострокового періоду не може перевищувати:
  - a) 10 % прогнозного номінального обсягу ВВП на відповідний рік
  - b) 10 % прогнозного реального обсягу ВВП на відповідний рік
  - c) 3 % прогнозного номінального обсягу ВВП на відповідний рік
  - d) 3 % прогнозного реального обсягу ВВП на відповідний рік

4. Обсяг доходів бюджету країни А становить 15 млрд. євро, видатків 17 млрд. євро, ВВП країни 100 млрд. євро. Яким є розмір дефіциту бюджету країни у відсотках до ВВП?
  - a) 2%
  - b) 15%
  - c) 17%
  - d) 32%

5. Відповідно до Бюджетного кодексу України джерелами фінансування бюджету можуть бути:
  - a) емісійні кошти Національного банку України
  - b) кредити Національного банку України
  - c) золотовалютні резерви держави
  - d) кошти від приватизації державного майна

6. До загальнодержавних податків та зборів в Україні належить:
  - a) податок на майно
  - b) туристичний збір
  - c) податок на доходи фізичних осіб
  - d) єдиний податок

7. Як називається документ, підготовлений головним розпорядником бюджетних коштів, що містить пропозиції з відповідним обґрунтуванням щодо обсягу бюджетних коштів, необхідних для його діяльності на наступні бюджетні періоди?
  - a) Бюджетний запит
  - b) Бюджетне зобов'язання
  - c) Бюджетне асигнування
  - d) Боргове зобов'язання

8. Проект Закону «Про Державний бюджет» на відповідний період вноситься на розгляд Верховної Ради України:
  - a) Кабінетом Міністрів України
  - b) Президентом України
  - c) Міністерством фінансів України
  - d) Державною фіскальною службою України

9. Повноваження Президента України у сфері управління фінансами:
- a) підписує або ветоє закони, прийняті Верховною Радою України
  - b) має право встановлювати державні й місцеві податки
  - c) розробляє пропозиції щодо вдосконалення податкової системи
  - d) вносить на розгляд Верховної Ради України проект Закону України «Про Державний бюджет»
10. Річний звіт про виконання державного бюджету України затверджує:
- a) Президент України
  - b) Кабінет Міністрів України
  - c) Рахункова палата України
  - d) Верховна Рада України

III. Практичне завдання

1 серпня Вас призначено керівником міського департаменту фінансів. Як Ви плануєте діяти далі і які основні документи будете опрацьовувати?

IV. Категорії

Дайте визначення наступним термінам:

Місцеві бюджети

Бюджетна декларація

Учасники бюджетного процесу

Затверджено на засіданні кафедри регіональної політики, протокол № __ від _____.

Екзаменатор

доц. Наталія ГРИНЧУК

Завідувач кафедри

проф. Вікторія КОЛТУН

ОРІЄНТОВНИЙ ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДО ІСПИТУ З ДИСЦИПЛІНИ

1. Сутність та значення публічних фінансів
2. Складові елементи системи публічних фінансів України.
3. Функції публічних фінансів
4. Цілі та основні елементи фінансової політики (бюджетна, податкова, політика державного боргу).
5. Типи фінансової політики
6. Фінансова система України: структура фінансової системи, взаємозв'язок її ланок.
7. Бюджетна система України
8. Сутність та значення державного бюджету в системі публічних фінансів.
9. Особливості формування та використання державного бюджету в умовах воєнного стану.
10. Роль та значення місцевих бюджетів у фінансовому забезпеченні місцевого самоврядування.
11. Джерела формування доходів місцевих бюджетів (власні, закріплені, трансферти).
12. Основні напрямки видатків місцевих бюджетів.
13. Вплив децентралізації на формування та використання місцевих бюджетів.
14. Бюджетний процес
15. Програмно-цільовий метод у бюджетуванні: сутність, переваги та проблеми впровадження.
16. Джерела фінансування бюджетного дефіциту.
17. Державний борг: сутність, класифікація, управління державним боргом.
18. Поняття "доходи бюджету", їх економічна природа.
19. Структура та динаміка доходів бюджетів різних рівнів.
20. Податкові надходження: види, роль у формуванні бюджету.
21. Неподаткові надходження: класифікація та значення.
22. Основні принципи оподаткування.
23. Елементи податкової системи.
24. Особливості податкової політики України на сучасному етапі.
25. Бюджетна класифікація видатків (функціональна, економічна, відомча).
26. Основні напрямки державних та місцевих видатків
27. Ефективність бюджетних видатків: критерії та методи оцінки.
28. Форми та методи регулювання міжбюджетних відносин.
29. Сутність та цілі бюджетного вирівнювання.
30. Механізми бюджетного вирівнювання в Україні.
31. Оцінка ефективності системи бюджетного вирівнювання.
32. Поняття "публічні інвестиції", їх види та значення для розвитку.
33. Мета та основні напрямки реформи РІМ в Україні.
34. Роль цифрових інструментів (DREAM, ProZorro) у підвищенні прозорості та ефективності управління публічними інвестиціями.
35. Інструменти громадського контролю за бюджетними коштами.
36. Механізми запровадження громадського бюджету

ОСНОВНІ ТЕРМІНИ

Автономія місцевого самоврядування фінансова - спроможність адміністративно-територіальних одиниць та їхніх органів самоврядування здійснювати покладені на них законом функції за рахунок власних фінансових джерел.

Акцизи - непрямі податки на товари і послуги, включені до ціни і сплачувані за рахунок покупців. Збирачами А. є підприємства, що виробляють чи імпортують підакцизні товари або надають послуги, на які нараховуються А. Платниками А. є споживачі. До А. належать акцизний збір і податок на додану вартість (податок з обороту).

Акцизний збір - непрямий податок на високорентабельні та монополні товари (продукцію), включений до їх ціни. Сплачують А. з. виробники й імпортери підакцизних товарів. Ставки А. з. встановлено у відсотках до вартості товарів (продукції) у відпускних цінах, а для імпортних товарів - до митної (закупівельної) вартості з урахуванням митних зборів і мита.

Аудит - перевірка офіційної бухгалтерської звітності обліку, первинних документів та іншої інформації щодо фінансово-господарської діяльності суб'єктів господарювання з метою визначення достовірності їх звітності, обліку, його повноти й відповідності чинному законодавству. А. буває зовнішній і внутрішній.

База оподаткування - базова вартісна величина конкретного об'єкта оподаткування, за якою нараховують певний податок.

Баланс держави платіжний - система показників, які характеризують співвідношення між сумою фактичних грошових надходжень з-за кордону та сумою платежів іншим державам за певний період (рік, квартал, місяць) або на певну дату. Б. д. п. є видом балансу міжнародних розрахунків. Б. д. п. складається з двох частин - надходжень і платежів. Основними статтями надходжень є: доходи від експорту товарів, надання іншим країнам різних послуг, грошові перекази з інших країн, надходження від наданих іншим країнам кредитів (суми сплати кредитів і процентів). Основними статтями платежів є: оплата імпортних товарів та надання іншими країнами послуг, перекази організацій і громадян в інші країни, оплата отриманих в інших країнах кредитів. Якщо грошові надходження перевищують платежі, Б. д. п. є активним (активне сальдо), в інших випадках пасивним (пасивне сальдо). Стан Б. д. п. значно впливає на валютний курс та валютну політику держави. Погіршення балансу призводить до посилення валютного контролю, зниження курсу національної валюти.

Баланс фінансовий - сукупність показників, що відбивають процеси формування і використання загальнодержавних, територіальних фінансових ресурсів чи фінансів окремого підприємства, організації, установи. Певна сукупність фінансових балансів становить їх систему.

Боргове зобов'язання - зобов'язання позичальника перед кредитором за кредитом (позикою), що виникло внаслідок розміщення (емісії) боргових цінних паперів, укладення кредитних договорів та/або внаслідок здійснення правочинів з умовними зобов'язаннями у разі настання обставин згідно з умовами таких правочинів,

за яких кредитори можуть реалізувати обмежене право вимагати від держави повернення кредитів (позик), що були надані внаслідок здійснення таких правочинів;

Бюджет - план формування та використання фінансових ресурсів для забезпечення завдань і функцій, які здійснюються відповідно органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування протягом бюджетного періоду;

Бюджети місцевого самоврядування - бюджети сільських, селищних, міських територіальних громад, а також бюджети районів у містах (у разі утворення районних у місті рад);

Бюджетна класифікація - єдине систематизоване згрупування доходів, видатків, кредитування, фінансування бюджету, боргу відповідно до законодавства України та міжнародних стандартів;

Бюджетна програма - сукупність заходів, спрямованих на досягнення єдиної мети, завдань та очікуваного результату, визначення та реалізацію яких здійснює розпорядник бюджетних коштів відповідно до покладених на нього функцій;

Бюджетна пропозиція - документ, підготовлений головним розпорядником бюджетних коштів, що містить пропозиції до Бюджетної декларації (прогнозу місцевого бюджету) з відповідним обґрунтуванням щодо обсягу бюджетних коштів, необхідних для досягнення цілей державної (регіональної) політики у відповідній сфері діяльності, формування та/або реалізацію якої забезпечує головний розпорядник бюджетних коштів, та показників їх досягнення, на підставі відповідних орієнтовних граничних показників видатків бюджету та надання кредитів з бюджету на середньостроковий період;

Бюджетна система України - сукупність державного бюджету та місцевих бюджетів, побудована з урахуванням економічних відносин, державного і адміністративно-територіальних устроїв і врегульована нормами права;

Бюджетне асигнування - повноваження розпорядника бюджетних коштів, надане відповідно до бюджетного призначення, на взяття бюджетного зобов'язання та здійснення платежів, яке має кількісні, часові та цільові обмеження;

Бюджетне зобов'язання - будь-яке здійснене відповідно до бюджетного асигнування розміщення замовлення, укладення договору, придбання товару, послуги чи здійснення інших аналогічних операцій протягом бюджетного періоду, згідно з якими необхідно здійснити платежі протягом цього ж періоду або у майбутньому;

Бюджетне зобов'язання за державними деривативами - бюджетне зобов'язання, згідно з яким необхідно здійснити видатки на виплати за державними деривативами відповідно до умов їх розміщення протягом поточного бюджетного періоду та/або в майбутніх;

Бюджетне призначення - повноваження головного розпорядника бюджетних коштів, надане цим Кодексом, законом про Державний бюджет України (рішенням про місцевий бюджет), яке має кількісні, часові і цільові обмеження та дозволяє надавати бюджетні асигнування;

Бюджетне прогнозування - обґрунтування показників доходів і видатків бюджету на перспективу. Це науково-аналітична стадія розроблення бюджету, в процесі якої визначаються концепція, шляхи її реалізації та основні завдання, які мають бути досягнуті. Б. п. - один із видів економічного прогнозування. За часом поділяється на коротко (1-5 років) та довготермінове (5-10 років). Найпоширенішими його методами є екстраполяція, моделювання, експертні оцінки.

Бюджетне регулювання - система перерозподілу коштів між бюджетами, що полягає в передаванні частини фінансових ресурсів бюджетів вищих рівнів бюджетам нижчих рівнів з метою збалансування останніх.

Бюджетний запит - документ, підготовлений головним розпорядником бюджетних коштів, що містить пропозиції до проекту бюджету на плановий бюджетний період з відповідним обґрунтуванням щодо обсягу бюджетних коштів, необхідних для виконання покладених на нього функцій на середньостроковий період, на підставі відповідних граничних показників видатків бюджету та надання кредитів з бюджету;

Бюджетний процес - регламентований бюджетним законодавством процес складання, розгляду, затвердження, виконання бюджетів, звітування про їх виконання, а також контролю за дотриманням бюджетного законодавства;

Бюджетні кошти (кошти бюджету) - належні відповідно до законодавства надходження бюджету та витрати бюджету;

Бюджетні установи - органи державної влади, органи місцевого самоврядування, а також організації, створені ними у встановленому порядку, що повністю утримуються за рахунок відповідно державного бюджету чи місцевого бюджету. Бюджетні установи є неприбутковими;

Бюджетний дефіцит - перевищення видаткової частини державного бюджету над дохідною. Є однією з основних причин розвитку інфляції. Б. д. спричиняється економічною кризою, скороченням надходжень до бюджету, зростанням видатків з бюджету. Джерелами фінансування Б. д. є державні внутрішні та зовнішні запозичення. Емісійні кошти Національного банку України за Бюджетним кодексом України не можуть використовуватися на покриття Б. д.

Бюджетний контроль - один із видів фінансового контролю, здійснюваного в процесі складання, розгляду, затвердження і виконання бюджетів. На державному рівні. Б. к. забезпечують законодавчі та виконавчі органи влади, а на рівні місцевих органів самоврядування - представницькі й адміністративні структури. Б. к. спрямований на встановлення фактів порушення чинного законодавства у визначенні доходів і видатків бюджету.

Бюджетний механізм - сукупність конкретних форм бюджетних відносин, методів мобілізації і витрачання бюджетних коштів, складник фінансового механізму.

Бюджетний період - час дії закону про Державний бюджет України та рішення про місцевий бюджет. Б. п. для всіх бюджетів, що складають бюджетну систему,

становить один календарний рік, який починається 1-го січня кожного року і закінчується 31-го грудня того ж року.

Бюджетний розпис - документ, в якому відображається розподіл доходів та фінансування бюджету, бюджетних асигнувань головним розпорядникам бюджетних коштів по певних періодах року відповідно до бюджетної класифікації.

Бюджетні обмеження - фінансові обмеження на витрачання бюджетних коштів, що виражаються у формі гранично допустимих витрат. Б. о. зумовлені браком коштів у бюджеті держави.

Бюджетно-кошторисне планування - система науково обґрунтованих заходів щодо визначення критеріїв розподілу коштів і використання фінансових ресурсів. Є частиною фінансового планування. Основними фінансово-плановими документами, що розробляються в бюджетних установах у процесі Б.-к. п., є кошториси витрат. Їх наукова обґрунтованість базується на реальності планових розрахунків, їх економічному підтвердженні, використанні економічних норм і нормативів.

Валовий дохід - загальна сума доходу платника податку на прибуток підприємства від усіх видів діяльності, отриманого (нарахованого) протягом звітного періоду в грошовій і матеріальній або нематеріальній формах як на митній території України, так і за її межами.

Вартість додана - різниця між вартістю вироблених товарів, виконаних робіт чи наданих послуг та вартістю матеріалів, використаних у процесі їх виробництва (виконання, надання).

Ввізне мито - мито, яке стягує держава з імпортованих товарів з метою поповнення державного бюджету та захисту внутрішнього ринку. В. м. поділяється на адвалорне (від вартості товару) та специфічне (у вигляді твердої ставки зі штуки чи одиниці виміру - ваги, площі, об'єму товару).

Видатки бюджету - кошти, що спрямовуються на здійснення програм та заходів, передбачених відповідним бюджетом, за винятком коштів на погашення основної суми боргу та повернення надміру сплачених до бюджету сум. В. б. класифікуються за: 1) функціями, з виконанням яких пов'язані видатки (функціональна класифікація видатків); 2) економічною характеристикою операцій, при проведенні яких здійснюються ці видатки (економічна класифікація видатків); 3) ознакою головного розпорядника бюджетних коштів (відомча класифікація видатків); 4) бюджетними програмами (програмна класифікація видатків).

Виконання бюджету держави - забезпечення повного і своєчасного надходження всіх передбачених у бюджеті доходів і спрямування коштів на фінансування видатків, включених до бюджету. Є основною стадією бюджетного процесу.

Відомча класифікація видатків бюджету - перелік головних розпорядників бюджетних коштів. На її основі Державне казначейство України та місцеві фінансові органи ведуть реєстр усіх розпорядників бюджетних коштів.

Головне управління Державного казначейства України - підрозділ Міністерства фінансів України. Метою його є: 1) забезпечення ефективного управління коштами Державного бюджету України; 2) оперативність щодо фінансування видатків у межах наявних фінансових ресурсів. До його складу входять територіальні органи управління Державного казначейства України в Республіці Крим, містах Києві та Севастополі з відділеннями у районах, містах і районах у містах. Воно передбачає здійснення: 1) операції з коштами державного бюджету; 2) розрахунково-касового обслуговування розпорядників бюджетних коштів; 3) контролю бюджетних повноважень під час зарахування надходжень, прийняття зобов'язань та проведення платежів; 4) бухгалтерського обліку та складання звітності про виконання державного бюджету.

Головні розпорядники бюджетних коштів - бюджетні установи в особі їх керівників, які відповідно до статті 22 Бюджетного кодексу отримують повноваження через установлення бюджетних призначень.

Граничний обсяг боргу - граничний обсяг внутрішнього і зовнішнього державного боргу, боргу Автономної Республіки Крим чи місцевого самоврядування, граничний обсяг надання гарантій, який встановлюється на кожний бюджетний період відповідно законом про Державний бюджет України чи рішенням про місцевий бюджет. Величина основної суми державного боргу не повинна перевищувати 60 % фактичного рівня обсягу валового внутрішнього продукту України.

Дебіторська заборгованість - сума заборгованості підприємству (організації) з боку юридичних і фізичних осіб, що виникла тимчасово через відволікання коштів з обігу підприємства у зв'язку з поставкою товарів, виконання робіт або надання послуг.

Девальвація - знецінення курсу національної чи міжнародної (регіональної) валютно-грошової одиниці відносно валют інших країн, міжнародних валютно-грошових одиниць. Д. відбиває знецінення відповідних валютних коштів унаслідок інфляції. Ринкова Д. означає падіння на ринку ціни однієї національної грошової одиниці відносно всіх інших валют. Д. національної валюти стимулює експорт і створює перешкоди для імпорту товарів. Д. може відбуватися стихійно чи цілеспрямовано як елемент грошово-кредитної політики держави з метою впливу на розвиток економіки, особливо на розвиток зовнішньоекономічних відносин.

Державна позика - форма державного кредиту, коли держава виступає як позичальник. Заборгованість за Д. п. зараховують до суми державного боргу країни.

Державний борг - загальна сума боргових зобов'язань держави з повернення отриманих та непогашених кредитів (позик) станом на звітну дату, що виникають внаслідок державного запозичення та/або внаслідок здійснення правочинів з умовними зобов'язаннями у разі настання обставин згідно з умовами таких правочинів, за яких кредитори можуть реалізувати обмежене право вимагати від держави повернення кредитів (позик), що були надані внаслідок здійснення таких правочинів

Дотація вирівнювання бюджетів - міжбюджетний трансфер на вирівнювання дохідної спроможності бюджету, який його отримує. Фіксована в сумі грошова допомога, що за певних умов на безповоротній основі надається державним бюджетом

місцевим з метою забезпечення виконання ними своїх функцій без обмеження сфери використання коштів і не потребує вкладення коштів з боку отримувача.

Доходи бюджету - усі податкові, неподаткові та інші надходження, на безповоротній основі, справляння яких передбачено законодавством України (включаючи трансферти, дарунки, гранти). Доходи бюджету класифікуються за такими розділами: 1) податкові надходження; 2) неподаткові надходження; 3) доходи від операцій з капіталом; 4) трансферти.

Доходи місцевих бюджетів, що не враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів - доходи, до яких відносять: місцеві податки і збори, що зараховуються до бюджетів місцевого самоврядування; плата за землю; податок з власників транспортних засобів та інших самохідних машин і механізмів у частині, що зараховується до відповідного бюджету; надходження сум відсотків за користування тимчасово вільними бюджетними коштами; податок на промисел; надходження дивідендів, нарахованих на акції (частини, паї) господарських товариств, що є у власності відповідної територіальної громади; плата за забруднення навколишнього природного середовища; кошти від відчуження майна, яке перебуває у комунальній власності; фіксований сільськогосподарський податок; плата за оренду майнових комплексів, що перебувають у комунальній власності, надходження від місцевих грошово-речових лотерей, плата за гарантії; гранти та дарунки у вартісному обрахунку; власні надходження бюджетних установ, що утримуються за рахунок коштів відповідного бюджету; податок на прибуток підприємств комунальної власності; платежі за спеціальне використання природних ресурсів місцевого значення; інші надходження, передбачені законом.

Емісія цінних паперів - випуск в обіг акцій, облігацій, скарбничих зобов'язань та інших цінних паперів. Здійснюється державними та комерційними кредитними установами, підприємствами, органами влади різних рівнів. Основна мета Е. ц. п. - залучення додаткових коштів з ринку позикових капіталів. Підприємства залучають такі кошти для збільшення економічного потенціалу, банки - для збільшення кредитних ресурсів, державні органи — для покриття бюджетного дефіциту.

Єдиний казначейський рахунок - рахунок, відкритий центральному органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері казначейського обслуговування бюджетних коштів (далі - Казначейство України), у Національному банку України для обліку коштів та здійснення розрахунків у системі електронних платежів Національного банку України, на якому консолідуються кошти державного та місцевих бюджетів, фондів загальнообов'язкового державного соціального і пенсійного страхування, кошти інших клієнтів, які відповідно до законодавства знаходяться на казначейському обслуговуванні (включаючи кошти, зараховані на єдиний рахунок).

Єдиний проектний портфель публічних інвестицій - сукупність публічних інвестиційних проектів та програм публічних інвестицій, які пройшли оцінку, пріоритезацію та відбір за встановленими процедурами і визначені як такі, що можуть мати доступ до фінансового забезпечення їх підготовки та реалізації

Загальнодержавні податки, збори та інші обов'язкові платежі - платежі, які справляються на всій території України. До них належать: податок на прибуток підприємств; податок на доходи фізичних осіб; податок на додану вартість; акцизний збір; податок на майно; державне мито; мито, збір до Державного соціального фонду; рентні платежі; платежі за використання природних ресурсів; збір за забруднення довкілля.

Закон про Державний бюджет України - закон, який затверджує повноваження органам державної влади здійснювати виконання Державного бюджету України протягом бюджетного періоду.

Захищені статті видатків Державного бюджету України - статті видатків бюджету, обсяги яких не можуть змінюватися у разі скорочення затверджених бюджетних призначень. Перелік захищених статей видатків Державного бюджету України визначається законом про Державний бюджет України.

Зведений бюджет України - сукупність показників Державного бюджету України, зведеного бюджету Автономної Республіки Крим та зведених бюджетів областей і міст Києва та Севастополя.

Інвестиція - грошові, майнові, інтелектуальні цінності, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності з метою отримання прибутку або досягнення соціального ефекту; капітальні вкладення в розвиток виробництва чи невиробничу сферу. До І. належать: грошові внески, пільгові банківські вклади, акції, рухоме і нерухоме майно, майнові права. Розрізняють І. фінансові, реальні, валові і чисті, приватні й державні. І. фінансові - вкладення капіталу в акції, облігації та інші цінні папери; І. реальні - вкладення в основний капітал і на приріст матеріально-виробничих запасів. І. валові — сумарні вкладення, необхідні для відшкодування і приросту основного капіталу. І. чисті відповідають І. валовим за вирахуванням суми амортизації основного капіталу. Приватні І. фінансуються за рахунок власних джерел і за рахунок залучених коштів. Державні І. фінансуються з коштів державного бюджету.

Кошторис - фінансовий план бюджетних установ, організацій, що визначає розмір, цільове направлення та поквартальний розподіл бюджетних коштів, які використовуються на утримання цих установ. Якщо установи фінансуються тільки за рахунок коштів бюджету, то вони складають кошторис витрат. Розрахунки планових витрат проводяться на основі нормативного методу. Якщо має місце комерційна залежність — складається кошторис доходів і витрат.

Міжбюджетні трансфери - кошти, які безоплатно і безповоротно передаються з одного бюджету до іншого. М. т. поділяються на: дотацію вирівнювання; субвенцію; кошти, що передаються до Державного бюджету України та місцевих бюджетів з інших місцевих бюджетів; інші дотації.

Місьцеве запозичення - операції з отримання до бюджету Автономної Республіки Крим, обласного бюджету, бюджету міської, селищної чи сільської територіальної громади кредитів (позик) на умовах повернення, платності та

строковості з метою фінансування бюджету Автономної Республіки Крим, обласного бюджету, бюджету міської, селищної чи сільської територіальної громади.

Місцевий фінансовий орган - установа, що відповідно до законодавства України здійснює функції складання, виконання місцевих бюджетів; контролю за витрачанням коштів розпорядниками бюджетних коштів, а також інші функції, пов'язані з управлінням коштами місцевого бюджету. Міністерство фінансів Автономної Республіки Крим віднесено до місцевих фінансових органів.

Місцеві бюджети - бюджет Автономної Республіки Крим, обласні, районні бюджети, бюджети районів у містах та бюджети місцевого самоврядування. М. б. містить у собі надходження і витрати на виконання повноважень відповідних органів влади. Це баланс грошових коштів відповідного бюджету.

Місцеві податки і збори - податки та збори, які встановлюються органами місцевого самоврядування згідно з положеннями Податкового кодексу, обов'язкові до сплати в межах відповідних адміністративно-територіальних одиниць і зараховуються до їх бюджетів. До них належать: податок з реклами; місцевий податок на прибуток; місцеві акцизні податки; комунальний податок; ринковий збір; готельний збір; збір за припаркування автотранспорту; курортний збір; збір за організацію гастрольної діяльності; збір на проїзд по території прикордонних населених пунктів автотранспорту, що прямує за кордон та з-за кордону, збір за видачу дозволу на будівництво у населених пунктах об'єктів виробничого і невиробничого призначення, індивідуального житлового, дачного будівництва, будівництва садових будинків та гаражів; збір за здійснення соціально-побутових заходів у селищі, селі (самооподаткування).

Надходження до бюджету - доходи бюджету та кошти, залучені в результаті взяття боргових зобов'язань органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим або органами місцевого самоврядування.

Неоподаткований мінімум доходів громадян - розмір об'єкта оподаткування, у межах якого податок не справляється.

Нормативне фінансове планування - розрахунок потреби суб'єкта підприємницької діяльності у фінансових ресурсах на підставі встановлених фінансових норм і нормативів.

Об'єкт оподаткування - фізична чи вартісна величина, щодо якої нараховується податок. Основними О. о. є прибуток (дохід) юридичних і фізичних осіб, додана вартість продукції, відпускна ціна окремих видів товарів, майно юридичних і фізичних осіб тощо. Є елементом системи оподаткування.

Облігація - цінний папір, довгострокове боргове зобов'язання юридичної особи, що випускає і розміщує облігаційну позику (емітента), регулярно виплачувати кредиторів (власників облігацій) дохід у заздалегідь зафіксованій сумі чи у вільному проценті вартості облігації, а через зазначений час і номінальну вартість облігації.

Оподаткування - узаконене державою обкладання податками юридичних осіб і громадян.

Орендна плата - плата за користування взятим в оренду майном. Розмір О. п., терміни її сплати й інші умови передбачаються договором оренди. Залежно від умов договору О. п. може включати частину амортизаційних відрахувань від вартості орендованого майна, кошти, що їх передає орендар орендодавцеві для ремонту об'єктів після закінчення терміну їх оренди, та частину прибутку (доходу), який отримує орендар від використання взятого в оренду майна.

Платоспроможність - здатність юридичної чи фізичної особи своєчасно й повністю виконати свої платіжні зобов'язання.

Податкова політика - державна політика оподаткування юридичних і фізичних осіб. Її метою є формування державного і місцевих бюджетів за одночасного стимулювання ділової активності підприємств. Реалізується через систему податків, податкових ставок і податкових пільг.

Податкова система України - сукупність передбачених податковим законодавством загальнодержавних та місцевих податків, зборів та інших обов'язкових платежів до бюджетів усіх рівнів, принципів, форм і методів їх установаження, зміни, скасування, обчислення, сплати та стягнення, а також забезпечення відповідальності за вчинення правопорушень у сфері оподаткування, організації роботи щодо податкового контролю.

Податкова ставка - законодавчо встановлений розмір податку на одиницю оподаткування. Існують два підходи до встановлення П. с.: універсальний і диференційований. За універсального підходу встановлюється єдина для всіх платників ставка, за диференційованого - кілька. За побудовою П. с. поділяються на тверді та процентні. Тверді ставки встановлюються в грошовому виразі на одиницю оподаткування в натуральному обчисленні. Процентні ставки встановлюються тільки щодо об'єкта оподаткування, який має грошовий вираз.

Податковий кодекс України - основні положення щодо видів податків, зборів та інших обов'язкових платежів, визначення суб'єктів податкових правовідносин, їх прав та обов'язків, об'єктів бази оподаткування, граничних розмірів ставок, механізмів справляння та зарахування податків, зборів та інших обов'язкових платежів; регламентує порядок їх установаження, зміни та скасування, надання пільг, ведення податкового обліку, забезпечення виконання податкових зобов'язань та порядок і умови притягнення до відповідальності за порушення у сфері оподаткування. П. к. У. регулює відносини, пов'язані з оподаткуванням в Україні та визначає правові основи, принципи побудови і функціонування податкової системи.

Податок - індивідуально безвідплатний, безповоротний, нецільовий платіж, що вноситься платником податку до бюджету відповідного рівня в порядку, розмірах та у строках, установлених податковим законодавством.

Податок на додану вартість (ПДВ) - частина новоствореної вартості, що сплачується до держбюджету на кожному етапі виробництва товарів, виконання робіт, надання послуг. Є видом універсального акцизу, який встановлюється за єдиною ставкою до всього обороту.

Податок на прибуток - прями́й податок, який сплачують суб'єкти господарювання за рахунок прибутку і який обчислюється у відсотках від суми оподаткованого доходу (прибутку) згідно з податковим законодавством.

Принцип відповідальності учасників бюджетного процесу - принцип бюджетної системи, за яким кожен учасник бюджетного процесу несе відповідальність за свої дії або бездіяльність на кожній стадії бюджетного процесу.

Принцип збалансованості бюджетної системи - принцип, за яким повноваження на здійснення витрат бюджету повинні відповідати обсягу надходжень до бюджету на відповідний бюджетний період.

Принцип ефективності бюджетної системи - принцип, згідно з яким під час складання та виконання бюджетів усі учасники бюджетного процесу мають прагнути досягнення запланованих цілей, залучаючи мінімальний обсяг бюджетних коштів, та максимального результату, використовуючи визначений бюджетом обсяг коштів.

Принцип єдності бюджетної системи - принцип, згідно з яким єдність бюджетної системи забезпечується єдиною правовою базою, єдиною грошовою системою, єдиним регулюванням бюджетних відносин, єдиною бюджетною класифікацією, єдністю порядку виконання бюджетів та ведення бухгалтерського обліку та звітності.

Принцип обґрунтованості бюджетної системи - принцип формування бюджету на реалістичних макропоказниках економічного і соціального розвитку держави та розрахунках надходжень до бюджету і витрат бюджету, що здійснюються відповідно до затверджених методик та правил.

Принцип повноти бюджетної системи - принцип формування бюджетів, згідно з яким, до їх складу мають включатися всі надходження до бюджетів та їх видатки, що здійснюються відповідно до нормативно-правових актів органів державної влади, органів влади Автономної республіки Крим, органів місцевого самоврядування.

Принцип публічності та прозорості бюджетної системи - принцип, згідно з яким Державний бюджет України та місцеві бюджети затверджуються, а рішення щодо звіту про їх виконання ухвалюються відповідно Верховною Радою України, Верховною Радою Автономної Республіки Крим та відповідними радами.

Принцип самостійності бюджетної системи - принцип, що забезпечує самостійність Державного бюджету України та місцевих бюджетів, закріпленням за ними відповідних джерел доходів, наданням права відповідним органам влади самостійно згідно з законодавством визначати напрями використання коштів, розглядати та затверджувати відповідні бюджети.

Принцип справедливості і неупередженості бюджетної системи - принцип побудови бюджетної системи на засадах справедливого і неупередженого розподілу суспільного багатства між громадянами і територіальними громадами.

Принцип субсидіарності - принцип розподілу видів видатків між державним бюджетом та місцевими бюджетами, а також між місцевими бюджетами, що

ґрунтується на максимально можливому наближенні надання суспільних послуг до їх безпосереднього споживача.

Принцип цільового використання бюджетних коштів - бюджетні кошти використовуються тільки на цілі, визначені бюджетними призначеннями.

Принципи побудови бюджетної системи - характерні ознаки і риси бюджетної системи кожної країни, які визначають структурну побудову бюджету та взаємозв'язок різних його ланок.

Профіцит бюджету - перевищення доходів бюджету над його видатками. П. б. затверджується виключно з метою погашення основної суми боргу.

Публічні інвестиції - кошти державного (місцевого) бюджету, у тому числі отримані у вигляді міжнародної технічної допомоги, кошти, залучені під державну (місцеву) гарантію, капітальні інвестиції державних унітарних підприємств та господарських товариств, у статутному капіталі яких більше 50 відсотків акцій (часток) належать державі (крім банків), комунальних унітарних підприємств, установ, організацій, крім тих, які здійснюються за рахунок власних коштів таких підприємств, товариств, установ і організацій, що спрямовуються на створення (придбання), реконструкцію, технічне переоснащення основних засобів, інших необоротних матеріальних активів, нематеріальних активів, очікуваний строк корисної експлуатації яких перевищує один рік, а також виплати за договорами, укладеними в рамках державно-приватного партнерства

Публічний інвестиційний проект - комплекс заходів (організаційно-правових, управлінських, аналітичних, фінансових та інженерно-технічних), визначених на основі національної системи документів стратегічного планування з метою розвитку окремих галузей, секторів економіки, регіонів та територіальних громад, спрямованих на створення (придбання), реконструкцію, технічне переоснащення основних засобів, інших необоротних матеріальних активів, нематеріальних активів, очікуваний строк корисної експлуатації яких перевищує один рік, не обмежених окремим об'єктом інвестування, які повністю або частково реалізуються за рахунок публічних інвестицій, у тому числі на умовах державно-приватного партнерства, крім заходів, пов'язаних з обороноздатністю держави;

Програма публічних інвестицій - сукупність публічних інвестицій головного розпорядника бюджетних коштів на підготовку та реалізацію публічних інвестиційних проектів, спрямованих на досягнення єдиної мети. Така програма містить обсяги, строки, напрями та цільові показники здійснення відповідних інвестицій

Рахункова палата Верховної Ради України - постійно діючий вищий орган державного фінансово-економічного контролю. Утворюється Верховною Радою, підпорядкована і підзвітна їй. Рахункова палата здійснює свою діяльність самостійно, незалежно від будь-яких інших органів держави.

Завданнями Рахункової палати є: організація і здійснення контролю за своєчасним виконанням дохідної та видаткової частин державного бюджету, за витрачанням бюджетних коштів, а також коштів загальнодержавних цільових фондів;

здійснення контролю за утворенням і погашенням внутрішнього і зовнішнього боргу України; вироблення й аналіз бюджетної політики держави; визначення ефективності та доцільності видатків державних коштів, валютних і кредитно-фінансових ресурсів.

Вона виступає в ролі експертного органу Верховної Ради України, даючи відповідні висновки і рекомендації з питань фінансової діяльності органів управління. Може проводити також ревізійну роботу в різних ланках фінансової системи, контроль з позицій макроекономічного фінансового регулювання і дієвості фінансової політики.

Регіональна фінансова політика - система заходів, які здійснюються державою з метою управління процесом утворення, розподілу, перерозподілу та використання фінансових ресурсів в окремих регіонах та інших адміністративно-територіальних одиницях. Основне місце в системі цих заходів належить фінансовій допомозі з боку уряду органам влади тих територій, які мають недостатні фінансові ресурси для виконання покладених на них обов'язків.

Регресивно-прогресивна шкала податкових ставок - шкала процентних ставок, розміри яких спочатку знижуються до певної величини об'єкта оподаткування, а у разі його зростання понад цю величину зростають.

Резервний фонд бюджету - формується для здійснення непередбачених видатків, що не мають постійного характеру і не могли бути передбачені під час складання проекту бюджету. Р. ф. б. не може перевищувати 1 % обсягу видатків загального фонду відповідного бюджету. У Державному бюджеті України резервний фонд передбачається обов'язково. Рішення про виділення коштів з Р. ф. б. приймаються кабінетом Міністрів України, Радою Міністрів Автономної Республіки Крим, місцевими державними адміністраціями та виконавчими органами місцевого самоврядування.

Резервні фонди місцевих бюджетів - спеціальні фонди, які формуються у складі видатків місцевих бюджетів і використовуються для фінансування невідкладних заходів, що не були передбачені при затвердженні цих бюджетів. Р. ф. м. б. формуються у розмірах, що не перевищують 1 % видатків відповідного місцевого бюджету.

Реінвестування - 1) переведення капіталу з одних об'єктів інвестування в ефективніші; 2) повторне вкладення коштів у ті сфери діяльності (виробництва), з яких вони вивільнилися.

Рентабельність - виражений у відсотках відносний показник прибутковості, який характеризує ефективність витрат підприємства загалом або ефективність виробництва окремих видів продукції. Рівень рентабельності розраховується як відношення величини прибутку, отриманого за певний період (місяць, квартал, рік), до середньої за цей період вартості засобів виробництва чи до загальної величини витрат на виробництво.

Рефінансування - 1) погашення старої заборгованості нового державного боргу через заміну короткотермінових зобов'язань довготерміновими або за допомогою випуску нових позик (нових цінних паперів); 2) продовження терміну позики чи збільшення суми, яку може отримати позичальник.

Рішення про місцевий бюджет - нормативно-правовий акт Верховної Ради Автономної Республіки Крим чи відповідної місцевої ради, виданий в установленому порядку, що затверджує місцевий бюджет та визначає повноваження відповідно Ради міністрів Автономної Республіки Крим, місцевої державної адміністрації або виконавчого органу місцевого самоврядування здійснювати виконання місцевого бюджету протягом бюджетного періоду

Розподільна функція фінансів - фінанси виступають основним інструментом розподілу і перерозподілу вартості ВВП. За допомогою механізму дії розподільної функції фінансів ВВП розподіляється на три стадії: 1) первинний розподіл; 2) перерозподіл; 3) вторинний розподіл.

Розпорядники бюджетних коштів - бюджетні установи в особі їх керівників, уповноважені на отримання бюджетних асигнувань, взяття бюджетних зобов'язань та здійснення видатків із бюджету.

Система оподаткування - це сукупність податків і зборів (обов'язкових платежів) до бюджетів різних рівнів, а також до державних цільових фондів, що стягуються в порядку, установленому відповідними законами держави.

Субвенції - міжбюджетні трансферти для використання на певну мету в порядку, визначеному тим органом, який прийняв рішення про надання С.

Фінанси - сукупність грошових відносин, пов'язаних з формуванням, мобілізацією і розміщенням фінансових ресурсів та з обміном, розподілом і перерозподілом вартості створеного на основі їх використання валового внутрішнього продукту, а за певних умов - і національного багатства. Метою функціонування фінансів є досягнення високого рівня добробуту як держави, так і окремого громадянина. Ф. є однією з найважливіших і найскладніших економічних категорій.

Фінансова політика держави - комплекс дій і заходів, що здійснюються державою в межах наданих їй функцій та повноважень у сфері фінансової діяльності суб'єктів господарювання та фінансових інституцій, громадян і безпосередньо держави з метою вирішення певних завдань і досягнення поставлених цілей. Ф. п. д. - включає як самостійні складові - бюджетну, податкову, кредитну, грошову, валютну, інвестиційну політику, так і певні напрямки в галузі страхування, державного боргу, фондового ринку, співробітництва з міжнародними організаціями та фінансовими інституціями.

Фінансовий норматив бюджетної забезпеченості - гарантований державою в межах наявних бюджетних ресурсів рівень фінансового забезпечення повноважень Ради Міністрів Автономної Республіки Крим, місцевих державних адміністрацій і виконавчих органів місцевого самоврядування, що використовується для визначення обсягу міжбюджетних трансфертів.

Фінансові ресурси - фонди грошових коштів, які формуються суб'єктами господарювання, державою та населенням і використовуються для розширеного виробництва, матеріального стимулювання працівників, задоволення соціальних та інших потреб суспільства.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

а) основна:

1. Бобиренко В., Бойко А., Болтовська Л., Борщ Г., Голинська О., Гринчук Н., Літвінов О., Ліхачов Р., Матвієнко А., Онищук І., Орлов М. Методологія оцінки прозорості місцевих бюджетів // Фонд Східна Європа. 2017. URL: <https://pauci.org/upload/files/metodologiya.pdf>
2. Бюджетна система: тенденції розвитку / [В.М. Мазярчук та ін.]; під ред. В. М. Мазярчука. Київ: «ФОП Лопатіна О.О.», 2019. 384 с. URL: https://feao.org.ua/wp-content/uploads/2019/07/2019-07-08-budget_book.pdf
3. Гендерно_орієнтований_підхід_у_бюджетному_процесі. Практичний посібник. URL: https://mof.gov.ua/storage/files.Гендерно_орієнтований_підхід_у_бюджетном_у_процесі.pdf
4. Місьцеве самоврядування : підручник / за ред. В.М. Вакуленка, Ю.Ф. Дехтяренка, В. С.Куйбіди. Київ : НАДУ, 2019. 672 с.
5. Місьцеві фінанси: навчальний посібник. /Чуйко Н. І., Владимиров К. М. К: Видавництво «Патерик». 2020. 352 с.
6. Посібник з питань формування середньострокового плану пріоритетних публічних інвестицій та підготовки, оцінки і реалізації інвестиційних проєктів та програм. 2025. https://drive.google.com/file/d/1n1a1y6jATEcBDMGWM5kK_b128ESiXHC/view?fbclid=IwY2xjaWMCzwtleHRuA2FlbQJxMABicmlkETFaEwydmNZWlpsT0pYnM9rAR7SacS4J5f637PH4dB0jyGlltEghF2OfNb68D8ooSLMOrQOQSmxguh7fHNqIQ_aem_pfq-9vs8TSu5ABF0WaZuiQ
7. Програмно-цільовий метод у бюджетному процесі на рівні місцевих бюджетів. <https://mof.gov.ua/storage/files/%20Практичний%20посібник%20ПЦМ.pdf>
8. Управління містом : підручник / Л. Г. Комаха, В. С. Колтун, Ю. Ф. Дехтяренко та ін. ; заг. ред. Ю. Ф. Дехтяренко. К.: ВПЦ "Київський університет", 2023. 464 с. URL: <https://ipacs.knu.ua/pages/dop/333/files/b81229f7-a6c9-406f-9ff5-b5be81e2feb8.pdf>.
9. Performance-Based Budgeting in the Public Sector. Monograf. / Editors: de Vries, Michiel S., Nemes, Juraj, Špaček, David (Eds.) Palgrave Macmillan, 2019. 274 p.
10. Nataliia Grynchuk, Olena Ivanenko, Vita Bugaychuk, Svitlana Belei, Tetiana Kulinich. Financial equalization of territorial development east european countries and its impact on quality of life International Journal for Quality Research (2021) v15, n4, <http://www.ijqr.net/forthcoming.php#>

б) додаткова література

11. Бойко А., Борщ Г., Гринчук Н. та ін. Школа бюджетної грамотності для громадських організацій. Посібник для тренерів. Київ, 2017. 298 с.
12. Бюджетна система України: навчальний посібник в схемах і таблицях / С. В. Качула, Г. Є. Павлова, Л. В. Лисяк, Добровольська О.В., Л. І. Катан. Дніпро: Монолит, 2021. 332 с.

13. Бюджетна система: підручник / за ред. В. Г. Дем'янишина, О. П. Кириленко, З.М.Лободіної. Тернопіль : ЗУНУ, 2020. 624 с.
14. Варналій З.С., Романюк М.В. Податкова система: підручник. К.: Знання України, 2019. 567 с.
15. Васильєва Н. В., Гринчук Н. М., Дерун Т. М., Куйбіда В. С., Ткачук А. Ф. Місцевий бюджет і фінансове забезпечення об'єднаної територіальної громади: навч.посіб. К.: 2017. 119 с.
16. Волкова В. В., Волкова Н. І. Місцеві фінанси. Навчальний посібник. Вінниця: Донецький національний університет імені Василя Стуса, 2022. 105 с.
17. Гендерно-орієнтоване бюджетування: аналіз програм, які фінансуються з бюджету, з позиції гендерної рівності. Посібник для працівників органів виконавчої влади та місцевого самоврядування. URL: http://www.un.org.ua/images/documents/4463/UA%20manual%20GRB%20Analysis_PRINT.pdf
18. Дорожня карта реформування системи управління публічними інвестиціями. https://www.mof.gov.ua/storage/files/%D0%94%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%B6%D0%BD%D1%8F_%D0%BA%D0%B0%D1%80%D1%82%D0%B0_%D0%A3%D0%9F%D0%86.pdf
19. Казначейська система: підручник / за наук. ред. д. е. н., проф. А.І.Крисоватого, д. е. н., проф. О. П. Кириленко, Т. Я. Слюз. Тернопіль: ЗУНУ, 2020. 364 с.
20. Луніна І. О. Публічні фінанси в макроекономічній політиці зростання : монографія. НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України». Київ, 2020. 440 с.
21. Онешко С.В., Кучінік Н.І., Гринчук Н.М. Податкове стимулювання бізнесу в умовах воєнного стану Наукові перспективи: 2022. № 5 (23) 2022. С.259-272 URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/np/article/view/1650>
22. Податкова система: навчальний посібник / Волохова І. С.; за ред. І. С. Волохова. Харків: Видавництво «Діса плюс», 2019. 402 с.
23. Публічне управління : термінол. слов. / уклад. : В. С. Куйбіда, М. М. Білинська, О. М. Петроє та ін. ; за заг. ред. В. С. Куйбіди, М. М. Білинської, О. М. Петроє. Київ : НАДУ, 2018. 224 с.
24. Публічні фінанси: навчальний посібник; за ред. д. е. н., проф. М. І. Карліна. Електронне видання. Луцьк: Волинський національний університет імені Лесі Українки, 2023. 358 с.
25. Сучасна бюджетна система: правила та процедури: навчальний посібник / за заг.ред. В. В. Зубенка. ІБСЕД, Проект «Зміцнення місцевої фінансової ініціативи (ЗМФІ-II) впровадження». К., 2017. 184 с.

в) законодавчі та нормативні акти

26. Бюджетний кодекс України від 8 лип. 2010 року № 2456-VI (зі змінами) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>.
27. Податковий кодекс України від 2 груд. 2010 року № 2755-VI (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>.
28. Бюджетна декларація на 2022 – 2024 роки. URL: <https://www.kmu.gov.ua/nps/pro-shvalennya-byudzhetnoyi-deklaraciyi-na-20222024-t310521>.

29. Бюджетна декларація на 2025 – 2027 роки. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npras/pro-skhvalennia-biudzhetnoi-deklaratsii-na-20252027-roky-a751>
30. Деякі питання формування та виконання місцевих бюджетів у період воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 11 березня 2022 р. № 252. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/252-2022-%D0%BF#Text>.
31. Деякі питання здійснення оборонних та публічних закупівель товарів, робіт і послуг в умовах воєнного стану: Постанова КМУ від 28 лютого 2022 р. № 169. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/169-2022-%D0%BF#Text>.
32. Методичні рекомендації щодо впровадження та застосування гендерно орієнтованого підходу в бюджетному процесі: Наказ Міністерства фінансів України від 02.01.2019 р. № 1. URL: <http://grbproject.org/wp-content/uploads/2019/Методичні-рекомендації.pdf> ; <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0001201-19#Text>
33. Про оцінку ефективності бюджетних програм державного бюджету : наказ Міністерства фінансів України від 19.05.2020 р. № 223 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0646-20#Text>
34. Про бюджетну класифікацію (зі змінами) : Наказ Мінфіну України від 14.01.2011 №11. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0011201-11#Text>.
35. Про Державний бюджет України на 2025 рік: Закон України від 19 листопада 2024 року № 4059-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4059-20#Text>
36. Про Державний бюджет України на 2024 рік: Закон України від 9.11.2023 № 3460-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-20#Text>
37. Про Національний банк України: Закон України від 20 трав. 1999 року № 679-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14#Text>.
38. Про затвердження Порядку виконання повноважень Державною казначейською службою в особливому режимі в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 09.06.2021 № 590. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/590-2021-%D0%BF#Text>.
39. Про затвердження типових форм бюджетних запитів для формування місцевих бюджетів : Наказ Мінфіну України від 17.07.2015 № 648, зареєстровано у Мінюсті України 06.08.2015 за № 957/27402 (зі змінами) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0957-15#Text>.
40. Про затвердження складових Програмної класифікації видатків та кредитування місцевого бюджету : Наказ Мінфіну України від 20.09.2017 № 793 (зі змінами) . URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0793201-17#Text>
41. Про затвердження Типової форми рішення про місцевий бюджет : Наказ Мінфіну України від 03.08.2018 № 668 (зі змінами), зареєстровано у Мінюсті України 21.08.2018 за № 953/32405. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0953-18#Text>

г) електронні ресурси

42. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <https://www.rada.gov.ua>.

43. Офіційний сайт Кабінету Міністрів України. URL: <https://www.kmu.gov.ua>
44. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <https://minfin.com.ua/ua>
45. Державна казначейська служба України. URL: <https://www.treasury.gov.ua/ua>
46. Державна аудиторська служба України. URL: <https://dasu.gov.ua/>
47. Рахункова палата України. URL: <https://rp.gov.ua/home/>
48. Офіційний сайт Міністерства економіки, довкілля і сільського господарства України. URL: <https://www.me.gov.ua>.
49. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua>.
50. Сайт "Децентралізація влади". URL: <https://decentralization.gov.ua>
51. Платформа "Прозорі місцеві бюджети". URL: https://tlb.in.ua/about_project
52. Єдиний веб-портал використання публічних коштів. URL: <https://e-data.gov.ua/>
53. Державний веб-портал бюджету для громадян. URL: <https://openbudget.gov.ua/?month=4&year=2019&budgetType=NATIONAL>
54. DREAM. URL: <https://dream.gov.ua/ua>

Навчально-методичне видання

ГРИНЧУК Наталія Михайлівна

ДЕРЖАВНИЙ ТА МІСЦЕВІ БЮДЖЕТИ

Навчально-методичний комплекс дисципліни

для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти, які навчаються за освітньо-науковою програмою «Місьцеве самоврядування» (денна форма) за спеціальністю D4 «Публічне управління та адміністрування», галузі знань D «Бізнес, адміністрування та право»

Видання подається в авторській редакції